

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра диференціальної і спеціальної психології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Дослідження змісту гендерних уявлень та стереотипів за ознакою статі»

«Study of the Content of Gender Perceptions and Stereotypes

Based on Gender»

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»
Рашковська Дар'я Олексіївна

Керівниця: к.психол.н., доц. Коваль Г. Ш.

Рецензентка: к.психол. н., доц. Данілова О. С.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ___ від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК
протокол № __ від _____ 2025 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____
(підпис)

Одеса – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3	
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ		
ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА УЯВЛЕНЬ	7	
1.1. Соціо-психологічне поняття гендера, гендерних стереотипів та уявлень у психології	7	
1.2. Мультикультурний аспект функцій та змісту основних видів гендерних стереотипів та уявлень	16	
1.3. Стійкість і трансформація гендерних стереотипів у сучасному суспільстві	23	
Висновки до I розділу	28	
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ ТА СТЕРЕОТИПІВ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ		30
2.1. Організація та методи дослідження	30	
2.2. Аналіз гендерних стереотипів та уявлень в чоловічої та жіночої групах	35	
Висновки до II розділу	50	
ВИСНОВКИ	52	
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55	

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільство переживає суттєві трансформації у сприйнятті гендерних ролей та стереотипів, що відображаються у багатьох сферах життя, від міжособистісних стосунків до медіапростору. Гендерні уявлення формують підґрунтя для соціальної взаємодії, впливаючи на життєві сценарії чоловіків і жінок. Однак проблема стереотипізації статей залишається значущою у зв'язку з її негативним впливом на формування нерівностей у можливостях між чоловіками та жінками, та деструкцією їх соціальних та індивідуально-психологічних очікувань.

Інтерес науковців-психологів до гендерних уявлень зумовлений впливом соціальних змін на динаміку гендерних ролей, адаптацію до нових умов, рівність прав, культурні трансформації та розвиток особистості.. Зокрема, сучасні підходи до вивчення вказаних феноменів акцентують увагу на багатовимірності гендеру, що виходить за межі традиційного бінарного поділу. Стандарти, закріплені у суспільній свідомості, часто стають джерелом нерівності та конфліктів, водночас приховані важелі підтримки стереотипів перешкоджають їх подоланню.

На теоретичному рівні проблема гендерних уявлень і стереотипів розкривається як механізм, що визначає соціальну структуру та взаємини між статями. Гендерні уявлення закладені в культурних кодах, мовних конструкціях та поведінкових нормах, через які вони передаються і закріплюються у свідомості індивідів. У сучасному дискурсі акцент зміщується на дослідження впливу глобалізації, медіа та освітніх систем, які виступають факторами трансформації або консервації стереотипів. На прикладному рівні гендерні уявлення впливають на конкретні аспекти соціального життя, такі як структура ринку праці, політичне представництво, освітні та професійні можливості. У практичному вимірі проблема проявляється у нерівному розподілі ресурсів і влади, стигматизації нетипових гендерних ролей та упередженнях, які впливають на прийняття рішень.

На емпіричному рівні дослідження гендерних уявлень та стереотипів зосереджене на аналізі реальних проявів цих явищ у свідомості та поведінці людей. Воно дає змогу виявити, як суспільні норми впливають на особистісні характеристики, міжособистісні стосунки та рівень сприйняття гендерних ролей. Емпіричний підхід дозволяє оцінити ступінь стереотипізації гендерних уявлень, а також визначити, які саме риси та установки пов'язуються із фемінністю чи маскуліністю у свідомості респондентів.

Дослідженням проблеми гендерних уявлень та стереотипів активно займаються науковці різних галузей: соціології, психології, філософії та інших. Серед зарубіжних авторів та авторок, які зробили значний внесок у вивчення цієї тематики, слід виокремити таких дослідників, як Дж. Батлер, С. Бем, П. Глік, Б. Гукс, Т. Лірі, Л. Малві, та Г. Маркузе.

Роботи таких дослідників розкривають складність впливу стереотипів на особистість, міжособистісні стосунки та соціальні структури. Зокрема, вони вказують на те, як соціалізація та культурні традиції формують стійкі установки, що впливають на поведінку індивідів і їхню взаємодію. Водночас, попри значний внесок у вивчення гендерних уявлень, багато питань залишаються актуальними для подальшого аналізу. Зокрема, важливо дослідити, як сучасні соціальні зміни, глобалізація та новітні рухи впливають на трансформацію гендерних стереотипів.

Провідні дослідження, опубліковані в наукових джерелах, підкреслюють актуальність проблеми у сучасному світі. Серед українських дослідниць, які активно вивчають питання гендерних уявлень та стереотипів, слід відзначити О. Кісь, Т. Марценюк, О. Суслову, О. Ярощук.

Статевий аспект відіграє ключову роль у формуванні гендерних уявлень, адже саме через нього відбувається соціалізація особистості та закріплення гендерних стереотипів. Цій темі присвячували свої дослідження такі відомі психологині, як С. Бем (теорія гендерних схем) та Е. Іглі (теорія соціальних ролей).

Таким чином, актуальність дослідження гендерних уявлень та стереотипів визначається впливом статі на формування соціальних ролей та аналізі змін цих уявлень у чоловіків і жінок під впливом сучасних соціокультурних процесів.

Мета дослідження: визначити зміст сучасних гендерних уявлень і стереотипів за ознакою статі та їх трансформацію у сучасному суспільстві.

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретико-методологічні основи гендерних стереотипів та уявлень.
2. Виявити гендерну ідентичність, рівень гендерних стереотипів і вираженість рівню амбівалентного сексизму у чоловічої та жіночої групах.
3. Проаналізувати зміст гендерних уявлень та стереотипів за ознакою статі.

Об'єкт дослідження: гендерні уявлення та стереотипи.

Предмет дослідження: гендерні уявлення та стереотипи за ознакою статі.

Методи дослідження: синтез та аналіз літературних джерел; методи психолого-діагностичного дослідження з використанням анкети та психодіагностичних методик: «Опитувальник гендерних установок/Gender Bias Quiz», «Статеворольовий опитувальник С. Бем», «Опитувальники оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків П. Гліка і С. Фіск» .

База проведення емпіричного дослідження: опитування проводилося серед студентів і працюючої молоді, залученої через освітні заклади, громадські організації та соціальні мережі. Обсяг вибірки: 60 респондентів, з яких 30 жінок та 30 чоловіків. Вікова група від 18 до 30 років.

Практична значущість дослідження полягає у виявленні глибоко вкорінених гендерних стереотипів та їхнього впливу на соціальні ролі, що допоможе у розробці освітніх і корекційних програм для формування більш толерантного суспільства. Також, отримані дані можуть бути корисними у сфері психологічного консультування, кадрового менеджменту та соціальної

політики, сприяючи більшій рівноправності та усуненню бар'єрів у професійному і міжособистісному спілкуванні.

Апробація роботи:

1. Рашковська Д.О. «Gender Beliefs and Stereotypes in Men's and Women's Perceptions». Матеріали до 81-ї звітної студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції «Соціальна робота», «Освітні, педагогічні науки», «Психологія» 22–24 квітня 2025 р. Одеса: 2025. 320 с.

2. Коваль Г.Ш., Рашковська Д.О. Особистісні характеристики у модуляції статево-специфічних проявів гендерних стереотипів. Стаття у фаховому виданні, категорія В. «Габітус». №73, 2025. Принята до друку 19.05.2025.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 54 сторінках, дослідження містить 7 рисунків та 4 таблиць. Список використаної літератури складається з 40 джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА УЯВЛЕНЬ

1.1. Соціо-психологічне поняття гендера, гендерних стереотипів та уявлень у психології

Поняття «гендер» є одним із ключових у сучасній психологічній науці, що описує комплекс соціально-культурних норм, очікувань та моделей поведінки, які суспільство приписує чоловікам і жінкам. Вперше термін «гендер» ввів у науковий обіг американський психолог Дж. Мані у 1955 році, наголошуючи на соціально-культурній природі статевих відмінностей, на протигагу суто біологічному терміну «стать». Тому, гендер виступає не як природний факт, а як соціальний конструкт, що формується через соціалізацію та взаємодію індивідуумів у суспільстві. Гендер охоплює широкий спектр аспектів, включаючи зовнішні ознаки, поведінкові моделі, соціальні ролі та інтерперсональні взаємодії, через які люди виявляють себе як чоловіки або жінки, а також ставлення суспільства до цих проявів [35].

Часто поняття «гендер» плутають з поняттям «стать». Проте ці два терміни мають істотну різницю. Стать – це біологічна характеристика людини, що визначається анатомічними, генетичними та фізіологічними ознаками і є вродженою. Вона є незмінною з моменту народження і може бути підтверджена через біологічні критерії. Натомість, гендер – це соціально сформовані ролі, поведінка та очікування, пов'язані з тим, як суспільство бачить і оцінює чоловіків і жінок. Гендерні ролі можуть значно відрізнятися залежно від культурних, соціальних, історичних та географічних контекстів. Так, наприклад, поведінка, яку в одному суспільстві вважають типовою для чоловіків, в іншому суспільстві може сприйматися як характерна для жінок і навпаки. Саме тому гендер може варіюватися залежно від культури, часу та соціального контексту, тоді як стать є стабільним біологічним фактом [3].

1. Гендерні стереотипи: типи та вплив на поведінку людини

Гендерні стереотипи є невід'ємною складовою концепції гендеру і становлять собою широко поширені уявлення про риси особистості, здібності, інтереси та поведінкові моделі, які вважаються властивими чоловікам і жінкам. Ці стереотипи виникають як результат соціалізації, впливу медіа, виховання в сім'ї та навчальних закладах. Як стверджує С. Бем, гендерні стереотипи формуються у вигляді жорстких схем, які керують сприйняттям та поведінкою людини, створюючи умови для дискримінації, упереджень та нерівностей [20].

Дослідники часто виокремлюють два основних типи гендерних стереотипів: дескриптивні та прескриптивні.

Дескриптивні стереотипи описують, якими типово є чоловіки і жінки, тоді як прескриптивні визначають, як саме повинні поводитися особи певної статі. Ці стереотипи можуть бути надзвичайно потужними у формуванні поведінки людини. Наприклад, дескриптивні стереотипи про жінок, як емоційних та турботливих, часто обмежують їхні можливості в професійних сферах, які асоціюються з агресивністю чи раціональністю. Прескриптивні стереотипи можуть викликати сильний соціальний тиск, примушуючи індивідів відповідати суспільним очікуванням, навіть якщо вони суперечать їхнім особистим бажанням або здібностям [30].

Сучасні дослідження також наголошують на негативних наслідках гендерних стереотипів, зокрема на впливі на самооцінку і кар'єрні досягнення. Наприклад, Коваль Г. Ш. та співавторки вказують, що стереотипи щодо поведінки чоловіків і жінок можуть значно обмежувати індивідуальну свободу вибору, знижувати мотивацію до самореалізації у різних сферах життя та сприяти виникненню психологічних проблем. Авторки зазначають, що у людей, які постійно стикаються з гендерними очікуваннями, частіше спостерігається зниження самооцінки та впевненість у власних силах, що може перерости у серйозні психічні розлади, такі як депресія, тривожність та соціальна ізоляція. Крім того, вказується, що вплив гендерних стереотипів поширюється на професійне життя, де жінки та чоловіки можуть уникати вибору професій або ролей, які

не відповідають усталеним суспільним уявленням, що у свою чергу знижує загальну ефективність, задоволеність від роботи та кар'єрні досягнення [8].

2. Класичні та сучасні психологічні теорії гендерних стереотипів

Однією з ключових концепцій у дослідженні гендерних стереотипів є теорія гендерних схем, запропонована С. Бем. Ця теорія ґрунтується на уявленні про гендер як когнітивну структуру — специфічну схему, яка впливає на те, як людина сприймає, обробляє та інтерпретує інформацію, пов'язану з гендером. За С. Бем, гендерні схеми формуються ще в ранньому дитинстві під впливом соціалізації й культури, і з часом перетворюються на ментальні шаблони, які керують поведінкою та сприйняттям себе й інших.

Гендерні схеми виконують роль фільтра: вони визначають, яка інформація буде зафіксована, як вона буде осмислена та яку поведінку людина вважатиме прийнятною. Наприклад, якщо дівчинка інтерналізувала уявлення про те, що технічні науки — це «не жіноче», то навіть за наявності інтересу до фізики чи інженерії вона може уникати подібної діяльності, що, своєю чергою, впливатиме на її подальший професійний вибір. Таким чином, когнітивна структура, яка спочатку була засвоєна ззовні, починає визначати внутрішній світ особистості та її дії.

Теорія С. Бем також передбачає наявність андрогінної моделі особистості, яка поєднує як маскулітні, так і фемінітні характеристики. На її думку, андрогінність — це гнучкість у поведінці, яка дозволяє людині діяти не згідно з гендерними очікуваннями, а відповідно до ситуаційних вимог. У контексті сучасного суспільства така модель є особливо цінною, адже дозволяє подолати жорстке протиставлення «чоловічого» й «жіночого» та сприяє формуванню більш індивідуалізованої та адаптивної поведінки [21].

Наступна теоретична концепція, що пояснює формування гендерних стереотипів, є теорія соціальних ролей, запропонована Е. Іглі. В її основі лежить уявлення про те, що соціальні очікування щодо поведінки чоловіків і жінок виникають не з біологічних відмінностей, а з відмінностей у ролях, які ці дві групи традиційно виконують у суспільстві. Е. Іглі стверджувала, що поділ

праці між статями в економічній, політичній та сімейній сферах сприяв формуванню стабільних культурних уявлень про «природну» схильність чоловіків до лідерства, а жінок — до турботи й підтримки.

Згідно з цією теорією, соціум інтерпретує спостережувану поведінку жінок і чоловіків не як адаптивну реакцію на контекст, а як відображення їхньої «істинної» природи. Так, якщо жінки частіше займаються доглядом за дітьми чи працюють у сфері обслуговування, то це породжує очікування, що всі жінки мають бути м'якими, емоційними й альтруїстичними. Аналогічно, участь чоловіків у політичній чи управлінській діяльності підсилює уявлення про їхню природну схильність до домінування та раціональності.

Важливим компонентом теорії є уявлення про зворотний зв'язок: суспільні ролі формують очікування, а ці очікування, своєю чергою, спрямовують індивідів у межі відповідних ролей, підтримуючи їхню стабільність. Таким чином, стереотипи постають як побічний продукт соціального поділу функцій, а не як відображення біологічно зумовленої сутності статей [25].

Теорія перформативності гендеру, запропонована Дж. Батлер, є одним із найвпливовіших постструктуралістських підходів до осмислення природи гендерної ідентичності. У своїй праці "Gender Trouble" 1990 Дж. Батлер стверджує, що гендер не є вродженою або стабільною характеристикою особистості, а радше соціальним конструктом, який відтворюється через повторювані дії, практики та мовні акти. Відповідно до цього підходу, індивід постійно "виконує" гендер через спосіб спілкування, поведінку, зовнішній вигляд і навіть через інтонації та жести, що регламентуються соціальними очікуваннями.

Центральне положення теорії полягає в тому, що гендер не є чимось таким, що ми маємо, а тим, що ми робимо. Повторюваність соціально прийнятних актів створює ілюзію стабільної гендерної ідентичності. Наприклад, чоловік, який демонструє маскулінну поведінку, робить це не тому, що ця поведінка є природною чи біологічно зумовленою, а тому, що вона вважається соціально коректною у певному контексті. Порушення очікуваних сценаріїв

може викликати соціальний опір або стигматизацію, що підтверджує нормативний характер гендеру.

У контексті сучасного суспільства теорія Дж. Батлер дозволяє критично переосмислити традиційні уявлення про бінарність статі, відкриваючи простір для визнання небінарних, трансгендерних і флюїдних форм гендерної ідентичності. З теоретичного погляду, це дає змогу пояснити, чому соціальні ролі можуть змінюватися й трансформуватися, залежно від історичного моменту, культурного простору та особистісного вибору [23].

Теорія амбівалентного сексизму, розроблена П. Гліком і С. Фіск, є одним із найуживаніших підходів до аналізу сучасних форм гендерної дискримінації. Вона базується на уявленні про те, що сексизм не є виключно ворожим або відкрито негативним ставленням до жінок. Навпаки, він може проявлятися у формі доброзичливого сексизму — установок, які зовні виглядають позитивно, але фактично відтворюють і підтримують традиційні гендерні ролі.

Теоретики виокремлюють два основних компоненти: ворожий сексизм (*hostile sexism*) і доброзичливий сексизм (*benevolent sexism*). Перший характеризується агресивними упередженнями, сприйняттям жінок як загрози чоловічій владі або соціальному порядку. Другий — м'який, прихований, заснований на патерналістських уявленнях про те, що жінки ніжні, вразливі та потребують захисту. Обидва типи, незважаючи на протилежну емоційність, однаковою мірою зумовлюють обмеження можливостей жінок у суспільстві.

У культурному контексті доброзичливий сексизм часто маскується під галантність, турботу чи романтизм, що унеможлиблює його критичне осмислення. Наприклад, уявлення про те, що «жінка — берегиня домашнього вогнища» може здаватися позитивним, але фактично закріплює за нею роль, яка знижує її статус у професійному та суспільному житті.

З точки зору П. Гліка і С. Фіск, амбівалентний сексизм виконує адаптивну функцію — він забезпечує «стабільність» патріархальних структур, надаючи їм видимість природності й бажаності. Водночас, саме ця двоїстість

і робить сексизм особливо стійким, адже позитивні емоції, пов'язані з доброзичливим сексизмом, зменшують готовність суспільства до змін [29].

Теорія міжособистісних стилів поведінки, розроблена американським психологом Т. Лірі, є цінною концептуальною основою для аналізу гендерних уявлень у міжособистісній взаємодії. Центральним положенням цієї теорії є ідея про те, що людська поведінка в соціальному контексті може бути змодельована у двомірному просторі, який утворюється на перетині двох основних вимірів: домінантність – покора (влада) та дружність – ворожість (афіліація).

У межах цього підходу поведінка кожної людини трактується як позиція у зазначеній координатній системі. Наприклад, індивід може бути домінантним і водночас доброзичливим (лідер, наставник) або домінантним і ворожим (контролер, агресор). Така типологія дозволяє оцінити міжособистісні стилі у широкому спектрі, від конструктивної співпраці до конфліктної конкуренції.

У контексті гендерних досліджень теорія Т. Лірі є особливо важливою, оскільки вона демонструє, як гендерні стереотипи впливають на очікувані та дозволені моделі поведінки. Згідно з усталеними культурними уявленнями, чоловікам приписується активність, автономність, схильність до домінування, тоді як жінкам — покірність, емоційність, орієнтація на підтримку. Таке уявлення не лише обмежує індивідуальну свободу, а й впливає на соціальну динаміку — наприклад, у професійному середовищі жінки, які демонструють впевнену або домінантну поведінку, можуть стикатися з осудом, тоді як чоловіки — з критикою за надмірну емоційність чи співчуття [22].

3. Гендерна соціалізація: процес формування гендерних ролей

Гендерна соціалізація — це процес формування особистістю уявлень про відповідні її статі соціальні ролі, норми поведінки та очікування, що формується під впливом родини, освіти, медіа та соціального оточення. Цей процес розпочинається з народження і триває протягом усього життя, впливаючи на те, як людина сприймає себе та свою роль у суспільстві. Основними

агентами гендерної соціалізації є сім'я, освітні заклади, засоби масової інформації та коло однолітків [1].

Основними агентами гендерної соціалізації є сім'я, школа, ЗМІ та коло однолітків, які через соціальні очікування, стереотипи та норми передають уявлення про типові «чоловічі» та «жіночі» ролі. У сім'ї дитина вперше стикається з гендерними очікуваннями. Батьки часто несвідомо передають дітям стереотипні уявлення про те, що є «чоловічим» або «жіночим» заняттям, які риси характеру є бажаними для хлопчиків чи дівчаток. Наприклад, хлопчиків можуть заохочувати до активних ігор та технічних занять, тоді як дівчаток — до догляду за ляльками та кулінарії [38].

Освітні заклади також відіграють значну роль у процесі гендерної соціалізації. Вибір навчальних дисциплін, участь у позакласних заходах, взаємодія з учителями та однолітками можуть або підсилювати, або послаблювати традиційні гендерні стереотипи. Наприклад, дівчаток можуть відмовляти від вивчення точних наук, вважаючи їх «нежіночими», тоді як хлопчиків можуть не заохочувати до занять мистецтвом чи літературою.

Засоби масової інформації формують уявлення про гендерні ролі через фільми, рекламу, телепередачі та інтернет-контент. Часто в медіа образи чоловіків та жінок подаються стереотипно: чоловіки як сильні, рішучі та незалежні, а жінки як емоційні, турботливі та залежні. Це впливає на сприйняття індивідами власної ролі та можливостей у суспільстві.

Коло однолітків є не менш значимим фактором соціалізації, особливо в підлітковому віці. Тиск з боку однолітків може змушувати підлітків відповідати певним гендерним нормам, щоб бути прийнятими в групі. Це може обмежувати їхню свободу самовираження та впливати на вибір інтересів, хобі та майбутньої професії [9].

4. Гендерна дискримінація: форми та наслідки

Гендерна дискримінація — це нерівне ставлення до людей на основі їхньої статі або гендерної ідентичності, що призводить до обмеження їхніх прав, можливостей або ресурсів. Вона може проявлятися в різних сферах

життя, включаючи освіту, працевлаштування, політику та особисті стосунки [13].

У гендерних дослідженнях зазвичай виокремлюють два основних типи дискримінації: пряму, що виявляється у відкритих обмеженнях за ознакою статі, та непрямую — приховану форму, коли загальні правила або політики фактично створюють бар'єри для представників певної статі.

Пряма дискримінація відбувається тоді, коли особа або група осіб зазнає обмежень або утисків безпосередньо через свою стать. Наприклад, відмова в прийомі на роботу кваліфікованої жінки лише через те, що роботодавець вважає, що ця посада більше підходить для чоловіка.

Непряма дискримінація має місце, коли нейтральні на перший погляд правила або практики ставлять представників певної статі в не вигідне становище. Наприклад, вимога працювати понаднормово може негативно вплинути на жінок, які несуть основну відповідальність за догляд за дітьми, що обмежує їхні можливості для кар'єрного росту [10].

Наслідки гендерної дискримінації можуть бути серйозними та багатограними. Вони включають економічну нерівність, обмеження доступу до якісної освіти та медичних послуг, психологічні проблеми, такі як зниження самооцінки та підвищений рівень стресу, а також соціальну ізоляцію.

Гендерна соціалізація, підкріплена стереотипами, формує уявлення про «нормативну» поведінку чоловіків і жінок, що в умовах гендерної нерівності призводить до психологічного напруження, внутрішніх конфліктів та зниження суб'єктивного благополуччя особистості [7].

На індивідуальному рівні жорсткі гендерні стереотипи можуть обмежувати особистісний розвиток, змушуючи людей відповідати очікуванням суспільства, навіть якщо це суперечить їхнім власним бажанням та інтересам. Це може призводити до внутрішніх конфліктів, незадоволеності життям та психологічного дискомфорту.

5. Гендерні уявлення у психології

Гендерні уявлення є більш індивідуалізованими формами сприйняття гендерних ролей, що ґрунтуються на особистому досвіді, і виступають підґрунтям для формування гендерної ідентичності, яка не завжди відповідає біологічній статі. Вони можуть бути як більш гнучкими, так і більш жорсткими, ніж загальні стереотипи, залежно від досвіду людини. Гендерні уявлення є основою для гендерної ідентичності, яка є внутрішнім відчуттям людиною своєї приналежності до конкретного гендеру. Гендерна ідентичність не завжди відповідає біологічній статі, і сучасна психологія дедалі більше уваги надає дослідженням гендерної невідповідності та трансгендерності [18].

Наукові роботи, зокрема дослідження Кременчуцької М. К. та співавторок, детально досліджують зв'язок між сексуальним задоволенням і психологічним благополуччям людини, враховуючи вплив гендерних стереотипів та уявлень. Авторки встановили, що рівень задоволеності сексуальним життям тісно пов'язаний з тим, наскільки індивіди відчувають свободу від традиційних гендерних очікувань.

Виявилось, що особи, які меншою мірою піддаються впливу жорстких гендерних норм і стереотипів, частіше повідомляють про вище психологічне благополуччя, краще самооцінку, меншу тривожність та більше задоволення від міжособистісних стосунків. Отже, згідно з результатами дослідження Кременчуцької М. К. та співавторок, більша гнучкість у сприйнятті гендерних ролей корелює з вищим рівнем психологічного благополуччя, задоволеністю сексуальним життям, а також нижчим рівнем тривожності та кращою самооцінкою [8].

Таким чином, аналіз соціально-психологічних аспектів гендеру демонструє вплив гендерних стереотипів та соціалізації на формування особистісних рис і поведінки індивіда, а також розкриває форми та наслідки гендерної дискримінації у суспільстві. Важливими складовими цього аналізу стали розмежування понять «гендер» і «стать» та дослідження гендерних уявлень.

1.2. Мультикультурний аспект функцій та змісту основних видів гендерних стереотипів та уявлень

Мультикультурний підхід до вивчення гендерних стереотипів враховує культурні, релігійні та соціальні чинники, що формують уявлення про гендерні ролі, і дозволяє виявляти як універсальні, так і культурно специфічні елементи маскулінності та фемінності. У сучасному світі, що характеризується зростаючими процесами глобалізації, міжкультурного обміну та міграції, питання гендеру не може розглядатися виключно в межах однієї національної або культурної традиції. Мультикультурний підхід до вивчення гендерних стереотипів враховує культурні, релігійні та соціальні чинники, що формують уявлення про гендерні ролі, і дозволяє виявляти як універсальні, так і культурно специфічні елементи маскулінності та фемінності. Цей підхід дозволяє врахувати широкий спектр культурних практик, норм і цінностей, які впливають на формування уявлень про маскулінність і фемінність, а також виявляти як унікальні особливості, так і універсальні елементи в розумінні гендерних ролей [7].

Мультикультурний аналіз гендерних стереотипів є важливим не лише для академічного дискурсу, а й для практичного розуміння соціальних процесів. Він дозволяє дослідити, як соціальні очікування щодо гендерних ролей варіюються залежно від культурного контексту, а також якою мірою культурні норми впливають на доступ до ресурсів, соціальної участі та самореалізації. У різних культурах ці очікування можуть бути як гнучкими і відкритими до змін, так і надзвичайно жорсткими та традиційними. Саме тому мультикультурний підхід допомагає не тільки окреслити існуючі відмінності, а й виявити потенціал трансформації гендерних уявлень у межах окремих культур і глобального суспільства загалом [37].

Під мультикультурним підходом у науці розуміється метод аналізу, що базується на вивченні соціальних явищ у межах різних культурних контекстів із врахуванням етнічного, релігійного, соціального й історичного

різноманіття. У сфері досліджень гендеру цей підхід активно використовувався в роботах таких авторів, як Дж. Батлер, Г. Гофстеде, а також у міжкультурних дослідженнях фемінності та маскулінності, що проводились у межах програм ЮНЕСКО та глобальних гендерних індексів.

Зокрема, дослідження Г. Хофстеде дозволили виявити суттєві відмінності в уявленнях про соціальні ролі чоловіків і жінок у культурах з високим рівнем колективізму (наприклад, Японія, Китай, Саудівська Аравія) та культурах з індивідуалістичними орієнтирами (США, Швеція, Нідерланди). У першому випадку традиційні гендерні ролі зберігаються значно довше, тоді як у другому — спостерігається поступова лібералізація й переосмислення стереотипів [16].

Гендерні ролі значною мірою визначаються культурним середовищем: у колективістських культурах вони є жорстко фіксованими, тоді як у індивідуалістичних — більш гнучкими та відкритими до змін. Цікавими є також результати порівняльних досліджень, які показують, що в суспільствах з вищим рівнем гендерної рівності (наприклад, у країнах Північної Європи) стереотипи втрачають жорсткість, а уявлення про «чоловіче» й «жіноче» набувають гнучкішого, контекстуального змісту. Це дозволяє говорити про мультикультурний підхід не лише як аналітичний інструмент, але й як основу для формування нових, більш інклюзивних соціальних моделей [3].

1. Особливості та відмінності гендерних стереотипів у різних культурах

У різних культурних середовищах гендерні стереотипи набувають специфічних форм, які відповідають історично сформованим соціальним, релігійним, економічним та політичним умовам. Ці відмінності визначають не лише ставлення до чоловіків і жінок, а й саму структуру соціальних очікувань щодо їхніх ролей, поведінки, професійного вибору та участі в суспільному житті. У деяких культурах панують патріархальні моделі, де жінка сприймається переважно як мати, дружина й хранителька домашнього вогнища, тоді як у більш ліберальних суспільствах вона розглядається як рівноправний учасник соціальних і професійних процесів [6].

Так, у країнах з високим рівнем колективізму (наприклад, Індія, Китай, Саудівська Аравія) очікування щодо гендерних ролей є чітко визначеними та консервативними. У таких суспільствах домінують уявлення про «природну» схильність жінок до сімейних обов'язків, покірності, турботливості, тоді як чоловіки асоціюються з владою, силою й раціональністю. Навпаки, у країнах із сильними індивідуалістичними традиціями (наприклад, США, Канада, Швеція) відбувається поступове стирання жорстких меж між чоловічими й жіночими ролями. Жінки тут мають більшу свободу самореалізації, зокрема у сфері політики, науки, бізнесу, тоді як чоловіки отримують більше простору для прояву емоційності й участі у вихованні дітей.

Окремо варто звернути увагу на релігійний чинник, який також формує відмінності в уявленнях про гендер. Наприклад, у країнах ісламської традиції норми шаріату безпосередньо визначають, яку поведінку, зовнішній вигляд і соціальні функції мають виконувати жінки. У християнському контексті гендерні ролі можуть варіюватися від патріархальних (у католицьких та православних громадах) до більш ліберальних (у протестантських країнах Північної Європи) [40].

Водночас, навіть у межах однієї країни можуть існувати суттєві відмінності у сприйнятті гендерних ролей залежно від регіону, освітнього рівня, соціального статусу, міграційного досвіду та етнічної приналежності. Наприклад, у Сполучених Штатах спостерігається чітка різниця між консервативним Півднем та ліберальними штатами Заходу й Північного Сходу. У Латинській Америці гендерна модель «мачо» досі є впливовою у багатьох громадах, хоча в мегаполісах спостерігається тенденція до зміни гендерних уявлень [33].

У науковій літературі існує низка порівняльних досліджень, присвячених цій темі. Наприклад, у роботі «Gender Stereotypes across Cultures: Similarities and Differences» проаналізовано дані з понад 25 країн, де з'ясовано, що загальні уявлення про маскуліність і фемініність є досить стабільними, проте рівень прийнятності тих чи інших характеристик значно варіює залежно від культури [37].

Інше масштабне дослідження — міжнародна програма GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness) — показало, що в культурах із високою колективістською орієнтацією переважають стійкі стереотипи, тоді як індивідуалістичні суспільства демонструють більшу гнучкість у питаннях гендерних ролей [31].

Також варто згадати результати Всесвітнього економічного форуму (Global Gender Gap Report), який щорічно фіксує рівень гендерної рівності в різних країнах світу. Аналітичний звіт свідчить про нерівномірний прогрес у досягненні гендерної рівності в глобальному вимірі. Станом на 2023 рік середній показник закриття гендерного розриву у світі становить 68,4%, що демонструє певний прогрес порівняно з попередніми роками, однак темпи змін залишаються уповільненими. За поточними тенденціями, повне подолання глобального гендерного розриву може бути досягнуте лише через 131 рік.

До п'ятірки лідерів за рівнем гендерної рівності увійшли: Ісландія (91,2%), Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія та Швеція. Ці країни демонструють стійко високі результати в таких сферах, як політична участь жінок, доступ до освіти, економічні можливості та рівень охорони здоров'я.

Водночас на нижчих позиціях у рейтингу залишаються держави з виражено традиціоналістськими або авторитарними соціальними системами, зокрема Афганістан, Іран, Пакистан, Чад. У цих країнах бар'єри до гендерної рівності зумовлені релігійними обмеженнями, низьким рівнем доступу жінок до освіти та ринку праці, обмеженим політичним представництвом.

Україна демонструє помірні показники, перебуваючи в середині світового рейтингу: рівень закриття гендерного розриву перевищує 70%, з відносно високими результатами у сфері освіти, однак недостатнім представництвом жінок у політиці та керівних економічних посадах [39].

2. Вплив глобалізації на трансформацію гендерних стереотипів

Глобалізація, як багатовимірне явище, сильно впливає на соціальні уявлення, зокрема й на гендерні стереотипи. Через стрімкий розвиток цифрових технологій, доступ до міжнародної інформації, міграційні процеси,

міжкультурні контакти та поширення ліберальних цінностей, традиційні уявлення про маскулінність і фемінність зазнають суттєвих змін. Стереотипи, які протягом тривалого часу були невід'ємною частиною соціальної структури, поступово втрачають жорсткість і стають гнучкішими, особливо в середовищі молоді та урбанізованого населення.

Одним із ключових факторів трансформації гендерних уявлень є вплив глобального медіапростору. У вітчизняному контексті дослідження підтверджують, що соціальні мережі, стримінгові сервіси та блогосфера активно формують нові моделі сприйняття гендеру, підвищують видимість трансгендерних і небінарних ідентичностей та сприяють зниженню рівня стигматизації в суспільстві, але вони також поширюють моделі поведінки, які суперечать традиційним нормам. Наприклад, популярність феміністичних блогів, кампаній на захист прав жінок (#MeToo), культурної репрезентації нетрадиційних гендерних ідентичностей (наприклад, у серіалах Netflix), створює підґрунтя для переосмислення усталених уявлень про гендерні ролі. Цей процес відбувається як у країнах із високим рівнем гендерної рівності, так і в регіонах зі збереженою патріархальною структурою. Відзначається зростання видимості небінарних, трансгендерних та квір-осіб у медіаполі, що сприяє підвищенню рівня прийняття різноманітності та зниженню стигматизації нетрадиційних гендерних ідентичностей [16].

Порівняємо висновки досліджень Р. Коннелл & Р. Пірс зроблені у 2015 році та Інституту масової інформації у 2021 році.

У своїй праці «Gender in World Perspective» Р. Коннелл і Р. Пірс наголошують, що глобалізація створює умови для перетину традиційних гендерних систем із новими формами культурного виробництва. Авторки зазначають, що цифрові медіа, зокрема стримінгові сервіси, блоги та соціальні мережі, формують транснаціональний публічний дискурс, у якому репрезентуються різноманітні гендерні ідентичності. Така репрезентація сприяє поступовій нормалізації нетрадиційних моделей маскулінності та фемінності, зокрема через

популярність серіалів, художніх образів та лідерів думок, які виходять за межі бінарної гендерної системи [24].

В українському контексті дослідження ІМІ «Гендер і медіа» підтверджує, що локальний медіапростір зазнає впливу глобальних трендів. У звіті проаналізовано, як в українських новинах, телесеріалах та рекламі поступово зростає частка феміністичної риторики, видимість ЛГБТК+ персонажів та порушення теми насильства за ознакою статі. Зокрема, наводяться приклади, як кампанії на кшталт #MeToo підвищили обізнаність українського суспільства щодо проблем харасменту й сексуалізованого насильства, що раніше замовчувалися. Разом із цим фіксується опір аудиторії, зокрема у вигляді хейту, дезінформації або висміювання небінарних персонажів у вітчизняному кінематографі [16].

Глобалізація також впливає на формування нового покоління, яке в умовах цифрової культури має доступ до множинних інтерпретацій гендеру. У дослідженнях, проведених Європейським інститутом гендерної рівності (EIGE), зазначено, що молодь у країнах ЄС частіше підтримує ідеї гендерної рівності, не асоціює професійний вибір із біологічною статтю та критично ставиться до гендерної дискримінації в освітньому чи трудовому середовищі. Це свідчить про те, що глобалізація діє через культурну інтерналізацію нових норм, що підтримуються як локальними, так і наднаціональними інститутами [27].

Варто зазначити, що глобалізація має неоднозначний вплив. З одного боку, вона сприяє поширенню ідей гендерної рівності, підтримує активізм і формує нові соціальні рухи. З іншого боку, в окремих суспільствах це викликає спротив та зростання консерватизму. Наприклад, у низці країн Східної Європи та Близького Сходу посилюються традиціоналістські наративи, які подають глобальні гендерні ідеї як загрозу національним і моральним цінностям. Це спричиняє своєрідну «відкатну реакцію» — повернення до стереотипів, посилення ролі релігії та ідеологічного контролю над гендерною поведінкою. У Туреччині, Польщі, Угорщині останніми роками спостерігається зростання

антигендерної риторики, спрямованої проти так званої «гендерної ідеології», що позиціонується як загроза традиційній родині.

Загалом, глобалізація змінює простір формування гендерної ідентичності: з локального й нормативного на транснаціональний і плюралістичний. Як зазначає Р. Коннелл, в умовах глобального світу гендерна нерівність не зникає, але трансформується, набуваючи нових форм. Це проявляється, зокрема, у конфлікті між глобальними ліберальними стандартами та місцевими традиціями, який змушує суспільства переглядати усталені стереотипи, адаптуючи їх до нових соціокультурних викликів. Р. Коннелл підкреслює, що так званий «глобальний гендерний порядок» є гібридним явищем, яке поєднує модернізовані форми рівності з колоніальними, імперськими й релігійними залишками [34].

Крім того, численні дослідження підтверджують конкретні механізми, через які глобалізація впливає на трансформацію гендерних уявлень. Так, згідно з даними Всесвітнього економічного форуму (Global Gender Gap Report), країни з високим рівнем економічного розвитку та активною міжнародною взаємодією демонструють значно вищі показники гендерної рівності. Наприклад, Скандинавські країни — Ісландія, Норвегія, Швеція — посідають провідні місця у світових рейтингах завдяки активній політиці підтримки рівноправ'я та втіленню ідей фемінізму в соціальні інститути. Ці країни стали прикладом успішного поєднання культурних трансформацій із законодавчими реформами [39].

Глобалізація також впливає на законодавчу сферу: під впливом міжнародних стандартів у багатьох державах запроваджуються закони, спрямовані на подолання дискримінації та підтримку рівних прав жінок і чоловіків. У ЄС діє низка директив, які зобов'язують країни-учасниці впроваджувати політику гендерної рівності в освіті, праці, соціальній сфері. Також зростає кількість національних стратегій із питань гендеру, що ґрунтуються на міжнародному досвіді та рекомендаціях CEDAW (Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок) [26].

Таким чином, гендерні стереотипи мають виразне культурне забарвлення і по-різному функціонують у різних суспільствах. Умови глобалізації, міграції та медіа сприяють трансформації цих уявлень, знижуючи жорсткість традиційних ролей і посилюючи тенденції до гендерної рівності.

1.3. Стійкість і трансформація гендерних стереотипів у сучасному суспільстві

Гендерні стереотипи як соціальні уявлення мають подвійний характер — з одного боку, вони демонструють надзвичайну стійкість і здатність відтворюватися упродовж тривалого історичного періоду, а з іншого — під впливом соціокультурних змін, технологічного прогресу та глобалізаційних процесів зазнають трансформацій. У сучасному суспільстві це питання стає особливо актуальним, адже гендерна нерівність, хоч і поступово долається, все ще залишається системною проблемою на різних рівнях: у сфері праці, освіти, політики, культури та міжособистісних стосунків. Суспільна свідомість поступово змінюється, однак стійкі уявлення про «традиційні» ролі жінок і чоловіків залишаються впливовими у багатьох сферах.

Стійкість гендерних стереотипів пояснюється тим, що вони глибоко вкорінені у процесах соціалізації: з дитинства індивід засвоює певні моделі поведінки, очікування й норми, що відповідають його статі. Ці уявлення підтримуються сім'єю, освітніми закладами, медіа, а також релігійними й культурними установами. Наприклад, навіть у сучасних підручниках шкільної програми можна простежити закріплення традиційних гендерних ролей: дівчатка зображуються як доглядальниці, хлопчики — як діячі, керівники. У масовій культурі образи «справжнього чоловіка» та «ідеальної жінки» також рідко виходять за межі стереотипних рамок, що підтримує відтворення відповідних моделей поведінки у свідомості нових поколінь [12].

Окрім цього, релігійні погляди та культурна спадщина певних регіонів також сприяють підтримці традиційних уявлень про ролі чоловіка і жінки. У

країнах з високим рівнем релігійної присутності або з домінуючими консервативними політичними режимами трансформації стереотипів відбуваються повільніше або майже відсутні. Це підтверджується в дослідженнях щодо впливу релігії на гендерну рівність, де збереження традицій часто розглядається як захист культурної ідентичності [32].

Водночас у XXI столітті гендерні уявлення дедалі частіше стають об'єктом перегляду, зокрема через активізацію феміністичних рухів, розвиток гендерних досліджень та зростання чутливості суспільства до проблем дискримінації. Суттєвий вплив мають також міжнародні документи — зокрема, Стамбульська конвенція, Пекінська платформа дій, Конвенція CEDAW. Вони закладають підґрунтя для політик, які ставлять за мету подолання нерівностей та трансформацію суспільної свідомості. Також міжнародні організації, такі як UN Women та Amnesty International, проводять інформаційні кампанії, що сприяють формуванню гендерної чутливості серед широких верств населення [36].

На практичному рівні трансформація гендерних стереотипів проявляється у зміні моделей виховання, популяризації участі чоловіків у догляді за дітьми, розширенні прав для жінок у сферах, що раніше вважалися виключно «чоловічими» — зокрема, у військовій службі, технічних професіях, спорті. Також актуальним є зростання суспільного визнання гендерної ідентичності, що не збігається з біологічною статтю, а також підтримка небінарних та трансгендерних осіб. У деяких країнах, таких як Канада, Нідерланди, Німеччина, вже діють законодавчі механізми, що визнають небінарні форми ідентичності, зокрема у державних документах.

Проте трансформація не відбувається рівномірно: у багатьох суспільствах зберігається опір до змін, зокрема через релігійні, традиційні або політичні фактори. Прикладами цього можуть слугувати випадки законодавчого обмеження прав ЛГБТК+ спільнот у країнах Східної Європи чи протидія гендерній освіті з боку консервативних груп. Також спостерігається «зворотна хвиля» — посилення гетеронормативних наративів у відповідь на

феміністичні або гендерно-чутливі ініціативи. У багатьох країнах активізуються антигендерні рухи, що поширюють ідеї «традиційних сімейних цінностей» і виступають проти «гендерної ідеології» [33].

Сучасні дослідження та опитування підтверджують наявність суперечливої динаміки трансформації гендерних уявлень. Згідно з даними соціологічної групи «Рейтинг» 2021, 56% українців вважають гендерну нерівність рідкісним явищем, а 35% визнають її доволі поширеною, при цьому жінки частіше за чоловіків відзначають дискримінацію. У дослідженнях UN Women 2022 фіксується регрес у ставленні до гендерних ролей у 20 країнах під час пандемії COVID-19, що свідчить про відновлення патріархальних моделей у стресових ситуаціях. Це підкреслює, що гендерна рівність не є лінійним процесом, і в умовах глобальних криз традиційні уявлення можуть відновлювати свої позиції [2].

Крім того, у Великій Британії дослідження з математичної грамотності виявило, що понад третина жінок уникають посад, пов'язаних із математикою, що обмежує їхні кар'єрні можливості. У США, за даними Pew Research Center 2024, більшість громадян вважають, що зміна гендерних ролей більше сприяла жінкам, тоді як чоловіки можуть відчувати втрату чітких орієнтирів і соціального статусу. В Австралії вчителі повідомляють про зростання проявів мізогінії серед молоді, що потребує посилення програм гендерного виховання в школах. У Британії депутати Лейбористської партії просувають позитивні наративи про сучасне батьківство та гендерну рівність, намагаючись убезпечити молодих чоловіків від впливу токсичних інфлюенсерів. Подібні ініціативи спрямовані на те, щоб зменшити радикалізацію молоді та створити позитивну модель чоловічої поведінки в умовах змін [28].

Додаткову глибину в розуміння сучасної трансформації гендерних стереотипів надають праці українських науковців, які все частіше звертаються до аналізу нових форм маскулінності та фемінності в контексті цифрової культури, глобалізації й постмодерного соціального середовища. Зокрема, у статті Коваль Г. Ш. «Трансформація психологічних характеристик чоловічої

маскулінності у кіберпросторі» 2024 авторка підкреслює зміну уявлень про маскулінність під впливом цифрових середовищ — таких як соціальні мережі, онлайн-ігри, блогосфера. Вона зазначає, що сучасна чоловіча ідентичність дедалі частіше включає риси емоційності, вразливості, рефлексивності та відкритості до спілкування, що суперечить традиційним уявленням про силу, стриманість і домінантність. Це свідчить про поступову ерозію традиційної маскулінної норми, яка раніше визначала стандарт поведінки для чоловіків, і про розширення меж прийняттого у публічному й приватному самовираженні представників чоловічої статі [4].

Науковицями виявлено, що стереотипи щодо жіночої покірності й чоловічої рішучості сприяють формуванню маніпулятивних стратегій поведінки, які, своєю чергою, можуть мати як адаптивний, так і деструктивний характер залежно від контексту взаємодії. Авторки підкреслюють, що ще з раннього віку діти засвоюють модель поведінки, де прийнятним вважається уникати прямого конфлікту, впливати емоційно, використовувати натяки, лестощі чи провокації. У дівчат така поведінка часто підкріплюється схваленням дорослих як «ввічлива», «делікатна» або «мудра», тоді як у хлопців — стимулюється через образи активності, ініціативності, цілеспрямованості. Гендерна соціалізація, на думку дослідниць, стає основою не лише для закріплення ролей, а й для диференційованого розвитку стратегій впливу, які згодом відтворюються у професійному середовищі, навчальних установах, побутових і романтичних стосунках. Цей аспект є важливим для розуміння того, як культурно зумовлені очікування впливають на міжособистісну динаміку й можуть формувати шаблонну поведінку, яка не завжди є усвідомленою або ефективною.

Також результати досліджень Кременчуцької М. К., Сисенко І. С., Гончаренко Н. Л. підтверджують, що вища гнучкість гендерних уявлень позитивно впливає на психологічне благополуччя особистості, сприяючи розвитку більш стабільної і гармонійної самооцінки. У публікації «Sexual Satisfaction as a Factor of Psychological Well-Being» 2022 авторки зазначають, що індивіди,

менш схильні до стереотипного мислення щодо гендерних ролей, частіше демонструють вищий рівень емоційного комфорту, психологічної рівноваги та загального задоволення своїм життям. Зокрема, в контексті міжособистісних стосунків така гнучкість дозволяє уникати ригідних очікувань від партнера, бути більш відкритими до діалогу, взаємоповаги та співпереживання. Це, у свою чергу, створює умови для більшого емоційного збагачення, кращої адаптації до змін у стосунках та підвищення загальної якості життя [9].

Окремо варто приділити увагу повномасштабній війні в Україні. Військові дії створили умови для переосмислення соціальних ролей жінок і чоловіків. З одного боку, війна стала каталізатором повернення до традиційних гендерних ролей — чоловіка як захисника, воїна, рятівника, жінки — як матері, берегині тилу, опікунки. З іншого боку, саме нові реалії війни вимагають переосмислення цих ролей і ширшого визнання участі жінок у всіх сферах оборони та суспільного життя.

Згідно з дослідженням компанії Info Sapiens, проведеним на замовлення ГО «Інсайт» у листопаді 2022 року, спостерігається тенденція до посилення стереотипних уявлень серед української молоді. Так, чоловіків дедалі частіше сприймають як тих, хто зобов'язаний боронити державу, тоді як жінки асоціюються з роллю підтримки та турботи про родину. У свідомості багатьох саме така модель сприймається як «нормативна» в умовах загрози, що підтверджує ретрадиціоналізацію гендерних уявлень у стресових обставинах [19].

Разом із тим, реальні практики демонструють суттєві зрушення. Станом на 2023 рік у Збройних Силах України проходили службу понад 62 тисячі жінок, із яких понад 5 тисяч — безпосередньо у бойових підрозділах. Це є безпрецедентним показником для українського суспільства, яке раніше здебільшого ототожнювало військову службу з чоловічою сферою. Війна актуалізувала потребу у включенні жінок до всіх ланок військової, волонтерської, логістичної та інформаційної роботи. Багато жінок обіймають керівні посади, є парамедиками, інженерками, журналістками на фронті. Їхня видимість зростає, що чинить тиск на усталені стереотипи [14].

У науковому контексті такий процес можна розглядати через призму конфлікту між традиційним і трансформаційним вектором гендерної соціалізації.

З одного боку — суспільна потреба в стабільності сприяє відтворенню звичних ролей, з іншого — сама участь жінок у «нетрадиційних» для них сферах формує нові моделі жіночої суб'єктності, розширює межі допустимого, знижує рівень стигматизації й дискримінації. Це підтверджується також в емпіричних дослідженнях, де фіксується поступова зміна у сприйнятті жінки як «допоміжної сили» на рівноправну учасницю соціальних процесів, у тому числі пов'язаних із безпекою й обороною.

І значну роль у цьому процесі відіграє медіарепрезентація. Образи жінок у формі, волонтерок, командирок набули значної видимості в українських ЗМІ, соціальних мережах, кіно та мистецтві. Це сприяє формуванню альтернативних уявлень про жіночність, які поєднують силу, стійкість, професіоналізм із емпатією та відповідальністю.

Таким чином, сучасне суспільство демонструє суперечливий характер гендерної динаміки: поряд із руйнуванням стереотипів і просуванням рівності зберігаються зони опору й неоднозначні соціальні тенденції, які потребують постійного моніторингу, освітньої роботи та підтримки з боку державних інституцій, міжнародних організацій, освітянської спільноти та самих громадян.

Висновки до I розділу

У теоретичному розділі було розглянуто основні психологічні підходи до розуміння гендеру, гендерних уявлень та стереотипів. У першій частині увагу зосереджено на визначенні понять «гендер», «стать», «гендерна ідентичність», «гендерні стереотипи» та «гендерні уявлення». Описано типи гендерних стереотипів (дескриптивні, прескриптивні) та їхній вплив на поведінку, самосприйняття й міжособистісну взаємодію.

Також проаналізовано класичні й сучасні теорії, які розкривають когнітивні, соціальні, перформативні та міжособистісні механізми формування й закріплення гендерних уявлень у психіці людини.

У другій частині було проаналізовано мультикультурний аспект гендерних стереотипів. Наголошено на тому, що уявлення про «чоловіче» та «жіноче» є культурно зумовленими та залежать від соціально-історичного контексту. Розкрито значення міжкультурних досліджень у виявленні універсальних та унікальних гендерних моделей. Також розглянуто роль глобалізації як чинника трансформації гендерних уявлень через поширення ідей рівності, вплив медіа, освітніх систем та міжнародних організацій.

У третій частині досліджено стійкість і трансформацію гендерних стереотипів у сучасному суспільстві. Показано, що стереотипи зберігаються завдяки впливу інститутів соціалізації, а також релігійних і культурних традицій. Водночас відзначено тенденції до поступової зміни уявлень — через феміністичні ініціативи, правозахисні кампанії, вплив цифрового середовища та формування нових моделей маскулінності й фемінності. У роботі наведено результати українських та міжнародних досліджень, які свідчать про зростання гнучкості гендерних уявлень і пов'язаний з цим позитивний вплив на психологічне благополуччя, міжособистісні стосунки та самооцінку.

Таким чином, гендер як соціальний конструкт є мінливим і залежним від соціального контексту, проте його вплив на свідомість і поведінку людини залишається потужним.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ ТА СТЕРЕОТИПІВ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

2.1. Організація та методи дослідження

Для реалізації емпіричного дослідження гендерних уявлень та стереотипів за ознакою статі була розроблена та реалізована спеціальна програма. Організація дослідження передбачала ретельний опис обраної вибірки, використаних методик та послідовності проведення дослідницьких процедур.

Емпіричне дослідження було здійснене у три етапи:

1. Підготовчий (теоретичний аналіз та вибір методик);
2. Основний (емпіричний збір даних);
3. Аналітико-інтерпретаційний (статистична обробка та аналіз результатів).

Підготовчий етап дослідження розпочався з глибокого аналізу наукової літератури з проблематики гендерних уявлень і стереотипів, як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Аналіз літературних джерел дав змогу чітко сформулювати теоретичні й емпіричні основи роботи, уточнити актуальність проблеми, об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. На основі проведеного теоретичного аналізу було визначено релевантний методологічний підхід, обрано ефективні методи дослідження та розроблено етапи емпіричної частини роботи.

Для реалізації практичної частини дипломного дослідження були використані такі психодіагностичні методики:

1. Авторська анкета для збору соціально-демографічної інформації.
2. Опитувальник гендерних установок (Gender Bias Quiz);
3. Статеворольовий опитувальник С. Бем;
4. Опитувальники оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків П. Гліка і С. Фіск;

Авторська анкета для збору соціально-демографічної інформації та оцінки уявлень про гендерну репрезентацію. Вона була створена спеціально для цілей даного емпіричного дослідження і поєднує базовий блок соціально-демографічних питань із проєктивними завданнями, що дозволяють непрямо оцінити гендерні уявлення респондентів. Перша частина анкети містить типові соціально-демографічні змінні: ініціали, стать, вік, освіта, вид діяльності, сімейний стан, кількість дітей. Друга частина має якісно-проєктивний характер і передбачає називання респондентами трьох найбільш успішних особистостей у різних сферах суспільного життя: політиці, науці, спорті, кінематографі (режисери/режисерки, актори/акторки), музиці, літературі, а також трьох постатей, які, на думку респондента, змінили хід історії людства. Таке проєктивне завдання дозволяє виявити латентні гендерні упередження на основі того, яку стать респонденти частіше називають у різних сферах діяльності. Це дає змогу не лише кількісно охарактеризувати вибірку, а й зробити якісний аналіз репрезентативності жіночих і чоловічих образів у сприйнятті соціального успіху. Анкета була сформована з урахуванням чотирьох ключових сфер суспільного життя: економічної, духовної, політичної та соціально-гуманітарної. Такий підхід забезпечує міждисциплінарність аналізу та дає змогу простежити структуру гендерних уявлень в українському молодіжному середовищі.

Опитувальник гендерних установок “Gender Bias Quiz” був розроблений міжнародною організацією Commonwealth of Learning з метою виявлення стереотипного мислення та упереджених суджень у ставленні до представників різних статей. Українську адаптацію методики здійснили Т. О. Костіна та І. С. Булах, з урахуванням національного соціокультурного контексту. Інструмент дозволяє оцінити рівень схильності до гендерних упереджень, що проявляються у різних сферах повсякденного життя — професійній, освітній, міжособистісній та сімейній. Опитувальник складається з 20 сценаріїв — коротких описів типових ситуацій, у яких можуть виявлятися приховані або відкриті форми дискримінації за ознакою статі. Респонденти мають обрати варіант

поведінки або судження, яке вони вважають найбільш прийнятним, що дозволяє оцінити, наскільки їхні уявлення відповідають принципам гендерної рівності. Відповіді кодуються за шкалою від 1 до 4 балів, що дає змогу розподілити результати за чотирма рівнями: низький, помірний, високий і дуже високий рівень гендерної упередженості [5].

Статеворольовий опитувальник був розроблений американською психологинєю С. Бем у 1974 році в межах теорії гендерних схем. Методика спрямована на вимірювання ступеня маскулінності, фемінності та андрогінності у самооцінці особистості та використовується для діагностики індивідуальної гендерної ідентичності. Вона базується на уявленні, що фемінні й маскулінні риси можуть бути притаманні одній людині одночасно, а поєднання цих рис (андрогінність) свідчить про більшу психологічну гнучкість та адаптивність. Опитувальник складається з 60 особистісних рис, які поділяються на три групи: 20 маскулінних характеристик (наприклад, «рішучий», «самостійний»), 20 фемінних характеристик (наприклад, «чутливий до потреб інших», «ласкавий»), 20 нейтральних рис (контрольні пункти, не пов'язані з гендером, як-от «ширий», «щасливий»). Респонденти оцінюють кожен рису за семибальною шкалою відповідності собі. За результатами обчислюються індекси фемінності, маскулінності й андрогінності [17].

Опитувальники оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків (ASI — Ambivalent Sexism Inventory, AMI — Ambivalence Toward Men Inventory) були розроблені соціальними психологами П. Гліком і С. Фіск з метою вимірювання двокомпонентної структури сексизму — як щодо жінок (ASI), так і щодо чоловіків (AMI). Основна ідея дослідників полягає в тому, що гендерна дискримінація не завжди проявляється у відкрито ворожій формі, а часто має приховану, "доброзичливу" природу, яка водночас підтримує традиційні стереотипи та соціальну нерівність. ASI складається з 22 тверджень, що поділяються на дві шкали: Ворожий сексизм (Hostile Sexism, HS) — включає негативні судження, агресивні установки, упередження щодо жінок як загрози чоловічому впливу, автономії або привілеям (напр., «Жінки

намагаються отримати владу, маніпулюючи чоловіками»); доброзичливий сексизм (Benevolent Sexism, BS) — містить позитивно забарвлені, але патерналістські переконання, які зводять жінок до традиційних ролей захищених, слабких і турботливих (напр., «Чоловіки повинні оберігати жінок, бо вони тендітні»). АМІ (Ambivalence Toward Men Inventory) складається з 20 тверджень і аналогічно поділяється на: ворожі установки щодо чоловіків (НМ) — акцентують увагу на негативному сприйнятті чоловіків як деспотичних, емоційно недоступних або владних; доброзичливі установки (ВМ) — включають ідеалізацію чоловіків як джерела сили, захисту й рішучості, що теж зберігає традиційний статус-кво у гендерних стосунках. Усі твердження оцінюються респондентами за 6-бальною шкалою (від «цілком не згоден» до «цілком згоден»), що дозволяє обчислити окремі індекси за кожною шкалою [17].

Тип гендерної ідентичності, гендерні стереотипи та упередження амбівалентного сексизму пов'язані через механізми соціального сприйняття та рольові очікування. Гендерна ідентичність визначає, наскільки респонденти асоціюють себе з маскулінними або фемінними характеристиками. Андрогінна ідентичність може вказувати на більшу гнучкість у прийнятті різних ролей, тоді як маскулінна або фемінна ідентичність частіше корелює з традиційними уявленнями про стать.

Гендерні стереотипи впливають на те, як люди оцінюють власну та чужу поведінку відповідно до усталених норм. Високий рівень стереотипності може обмежувати можливості самовираження та закріплювати гендерні ролі, що підтверджують результати опитувальника гендерних установок.

Амбівалентний сексизм, що включає як ворожі, так і доброзичливі форми, відображає неоднозначність ставлення до статі. Високий рівень ворожого сексизму може бути пов'язаним із більш традиційною маскулінною ідентичністю, тоді як доброзичливий сексизм підтримує стереотипізовані уявлення про роль жінок у суспільстві. Загалом, ці показники дозволяють

комплексно оцінити, як особистісні характеристики та соціальні норми впливають на формування гендерних уявлень та рівень толерантності.

Наступним етапом дослідження змісту гендерних уявлень та стереотипів за ознакою статі стало планування та реалізація емпіричної частини роботи. Опитування проводилося протягом двох тижнів у форматі онлайн-анкети за допомогою платформи Google Forms. У дослідженні взяли участь 60 осіб — по 30 представників кожної статі (30 жінок та 30 чоловіків), віком від 18 до 30 років. Збір інформації здійснювався серед української молоді, залученої через соціальні мережі, освітні заклади та громадські організації. До участі долучались як студенти, так і молоді фахівці різних професійних сфер. Такий підхід забезпечив різноманітність соціально-демографічного профілю респондентів.

Після завершення збору даних було проведено кількісний та якісний аналіз результатів. Статистичну обробку даних здійснено за допомогою описових методів та порівняльного аналізу між чоловічою та жіночою групами. Обчислення здійснювались у середовищі Microsoft Excel та Google Sheets.

Таким чином, у процесі емпіричного дослідження були реалізовані три основні етапи: підготовчий, основний та аналітико-інтерпретаційний. Під час першого етапу було здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з проблематики гендерних уявлень і стереотипів, що дозволило обґрунтувати методологічні засади та сформулювати програму дослідження. На підставі цього було обрано відповідні психодіагностичні інструменти: опитувальник гендерних установок “Gender Bias Quiz”, статево-рольовий опитувальник С. Бем, опитувальники амбівалентного сексизму П. Гліка і С. Фіск, а також авторська анкета. Під час другого етапу було проведено онлайн-опитування за допомогою Google Forms. У дослідженні взяли участь 60 осіб — 30 чоловіків та 30 жінок віком від 18 до 30 років. На заключному етапі був здійснений статистичний аналіз, що включав описові методи, а також порівняння показників між чоловічою та жіночою вибірками. Результати цього етапу стали основою для подальшої інтерпретації й узагальнення емпіричних даних.

2.2. Аналіз гендерних стереотипів та уявлень в чоловічої та жіночої групах

Для виявлення особливостей гендерного сприйняття успішності у різних сферах діяльності було застосовано авторську анкету, що передбачала вільне номінування відомих постатей (політиків, вчених, спортсменів тощо). Учасникам пропонувалося назвати по три найуспішніші фігури у кожній із зазначених галузей. Отримані результати узагальнено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Статистичний розподіл згадуваних осіб за статтю у відповідях респондентів про уявлення щодо успішності у різних сферах діяльності

№	Формулювання питання	Кількість згадок чоловіків	Кількість згадок жінок
1	Назвіть трьох найбільш успішних, на Ваш погляд, політиків	15	5
2	Назвіть трьох найбільш успішних, на Ваш погляд, вчених	37	10
3	Назвіть трьох найбільш успішних, на Ваш погляд, спортсменів/спортсменок	17	8
4	Назвіть трьох найбільш успішних, на Ваш погляд, режисерів/режисерок	14	1
5	Назвіть трьох найбільш успішних, на Ваш погляд, акторів/актрис	11	5
6	Назвіть трьох найбільш успішних, на Ваш погляд, співаків/співачок	11	7
7	Назвіть трьох найбільш успішних, на Ваш погляд, письменників/письменниць	17	6
8	Назвіть трьох людей, які змінили світ протягом усієї історії людства	22	0

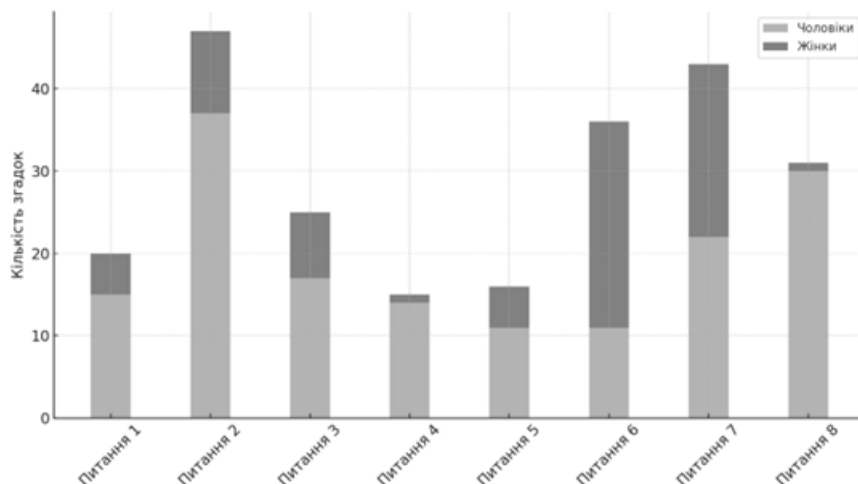
Аналіз відповідей показав виразну перевагу згадок чоловіків у більшості сфер. Зокрема, у відповідях на запитання, що стосувалося вчених, було

зафіксовано 37 згадок чоловіків проти 10 жінок, що вказує на домінування чоловічих образів у колективному уявленні про наукову діяльність. Аналогічна картина спостерігається у сферах історичних постатей (22 згадки чоловіків, жінки не згадувалися), режисури (14 / 1) та політики (15 / 5).

Децю збалансованіша ситуація спостерігається в таких категоріях, як музика (11 чоловіків / 7 жінок), спорт (17 / 8) та акторство (11 / 5), що може бути наслідком більшої медійної представленості жінок у цих сферах. Проте навіть у культурних галузях загальна частка чоловіків все одно переважає.

Важливо також відзначити, що ніхто з респондентів не згадала жінок як історичних постатей, що змінили світ, тоді як чоловіки (Ньютон, Менделєєв, Мартін Лютер Кінг тощо) домінували в цій категорії. Це свідчить про вкорінене уявлення про чоловіче лідерство у глобальних історичних змінах.

Графічне зображення результатів розподілу згадуваних осіб за статтю у відповідях на анкету про уявлення щодо успішності представлено на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Гендерний розподіл згадуваних постатей у відповідях на анкету про уявлення щодо успішності

Загальна картина відповідей демонструє тенденцію до маскулінізованого сприйняття успіху, де чоловіки частіше асоціюються з досягненнями, впливовістю та суспільним визнанням. Хоча жінки також фігурують у відповідях, особливо в сферах музики й акторства, їх значно менше, і вони, як правило, обмежені традиційно "жіночими" галузями.

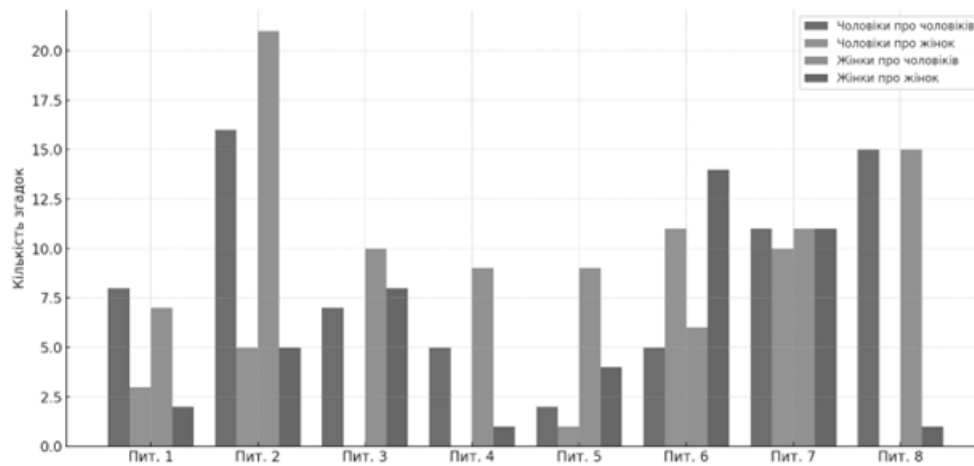
Дані анкети вказують на стійку тенденцію сприйняття чоловіків як більш успішних у всіх досліджуваних сферах. Це може відображати як реальну історичну чи сучасну представленість осіб за статтю в цих галузях, так і вплив гендерних стереотипів на уявлення респондентів. Найбільший гендерний дисбаланс спостерігається в категоріях, пов'язаних із історичним впливом та режисурою, тоді як у спорті та музиці жінки згадуються частіше, але все ще значно рідше за чоловіків.

Аналіз відповідей на анкету, в якій респондентам пропонувалося назвати найуспішніших постатей у різних сферах діяльності, дозволив виявити суттєві статеві відмінності у представленні образів успіху.

Загалом, жінки частіше згадували представниць своєї статі, особливо в галузях, пов'язаних із культурою — музиці, акторстві, літературі. Чоловіки ж в більшості випадків називали переважно чоловіків, навіть у тих сферах, де жіноча присутність є очевидною або домінантною в сучасному соціальному контексті (наприклад, у музиці чи літературі).

Також виразні відмінності спостерігаються у відповіді на питання про людей, які змінили хід історії — серед чоловіків усі згадки стосувалися виключно чоловіків, тоді як жінки час від часу включали до цього переліку представниць жіночої статі або давали більш розподілені відповіді.

У сфері науки переважають згадки про класичних чоловіків-науковців (Ньютон, Ейнштейн), при цьому жінки частіше згадували Марію Кюрі, тоді як серед чоловіків її ім'я майже не зустрічається. Аналогічна тенденція простежується у сфері письменництва: жінки частіше згадували Джоан Роулінг, Агату Крісті, тоді як чоловіки називали здебільшого класиків-чоловіків.

Рис. 2.2. Частота згадування чоловіків і жінок у відповідях респондентів за статтю

Такі результати свідчать про те, що чоловіки значно частіше схильні відтворювати традиційні, маскулінізовані образи успіху, тоді як жінки демонструють більшу відкритість до визнання заслуг осіб обох статей. Це може бути відображенням як особистого досвіду, так і соціальних очікувань, у межах яких формуються уявлення про видатність.

З метою дослідження змісту гендерних уявлень та стереотипів за ознакою статі було застосовано «Статеву-рольовий опитувальник С. Бем» (Bem Sex Role Inventory, у перекладі А. Ярошенко, Т. Семигіної). Результати дослідження представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз індексу статевої ролі (IS) за результатами статево-рольового опитувальника С. Бем

Показник	Загальна вибірка (N=60)	Жінки (N=30)	Чоловіки (N=30)
Середнє значення IS	-0,2656	-0,1432	-0,387
Медіана IS	-0,2322	0	-0,4644
Мода IS	0,1161	0,1161	0,5805
Стандарт. Відхил. IS	0,8912	0,8934	0,887
Дисперсія IS	0,7942	0,7982	0,7868
Асиметрія IS	0,2505	0,4481	0,0709

<i>Продовження таблиці 2.2</i>			
Ексцес IS	-0,5277	0,0378	-1,2768
Мінімальне знач. IS	-1,7415	-1,6254	-1,7415
Максимальне значення IS	2,0898	2,0898	1,161

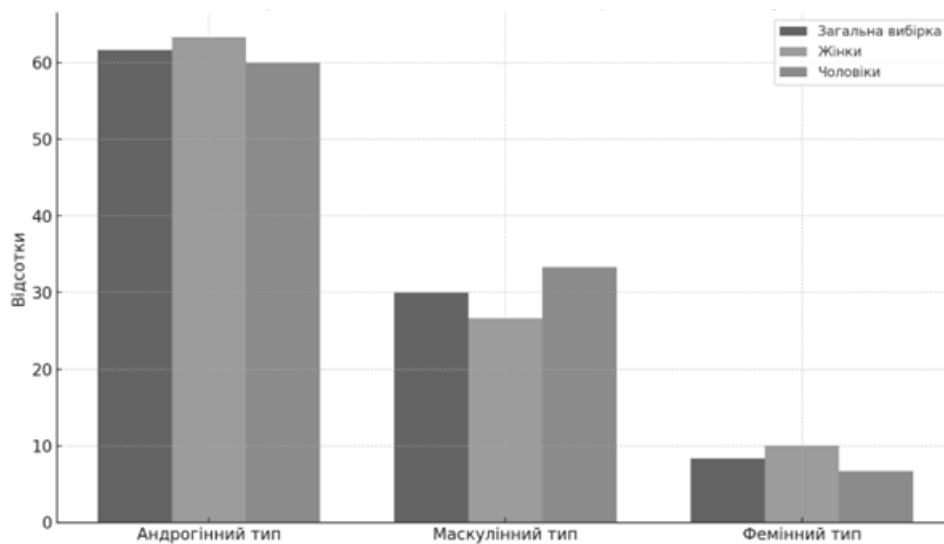
Характерна тенденція до андрогінності зі зміщенням у бік маскуліності, що відображається у середньому значенні IS -0,2651. Це значення розташоване в межах андрогінного інтервалу (від -1 до +1), проте ближче до нижньої межі. Медіана IS становить -0,2322, що підтверджує загальну тенденцію, а мода 0,1161 свідчить про те, що найбільш типовими є значення ближчі до позитивного полюсу. Стандартне відхилення 0,8912 і дисперсія 0,7942 вказують на високу варіативність результатів. Асиметрія -0,6392 підтверджує скошеність розподілу вліво, тобто більшість значень зміщені до фемінності, хоча середнє «падає» нижче. Ексцес -0,2318 вказує на менш виражену піковість розподілу порівняно з нормальним. Межі значень IS коливаються від -2,0898 до 1,2766, що свідчить про високу поляризацію гендерних уявлень.

Серед жінок спостерігається виражена андрогінність із легким зміщенням у бік фемінності. Середнє значення IS у групі становить -0,1432, що є доволі близьким до нульової позначки. Медіана 0,0000 і мода 0,1161 підтверджують андрогінний характер розподілу. Стандартне відхилення 0,8934 та дисперсія 0,7982 свідчать про досить широку розсіяність значень, що може бути пов'язане з індивідуальними варіаціями в уявленнях. Асиметрія -0,9289 вказує на значне зміщення до фемінності, а ексцес 0,8324 – на гостровершинний розподіл, тобто зосередження значень навколо середнього. Діапазон IS у жінок — від -2,0898 до 1,2766.

Чоловіча група демонструє андрогінність зі стійкою тенденцією до маскуліності. Середнє значення IS складає -0,3870, а медіана -0,4644, що свідчить про переважну маскуліну спрямованість. Водночас мода 0,5805 може

свідчити про наявність підгрупи з протилежним типом відповідей. Стандартне відхилення 0,8870 і дисперсія 0,7868 свідчать про значну гетерогенність результатів. Асиметрія 0,2843 демонструє помірне зміщення вправо, а ексцес - 0,2379 — про відносно плоский розподіл. Межі IS варіюються від -1,7415 до 0,4644, тобто фіксуються переважно в межах андрогінності з маскулінним акцентом.

Графічне зображення результатів розподілу типів гендерної ідентичності за статево-рольовим опитувальником С. Бем представлено графіком на рисунку 2.3.

Рис. 2.3. Результати статево-рольового опитувальника С. Бем, %

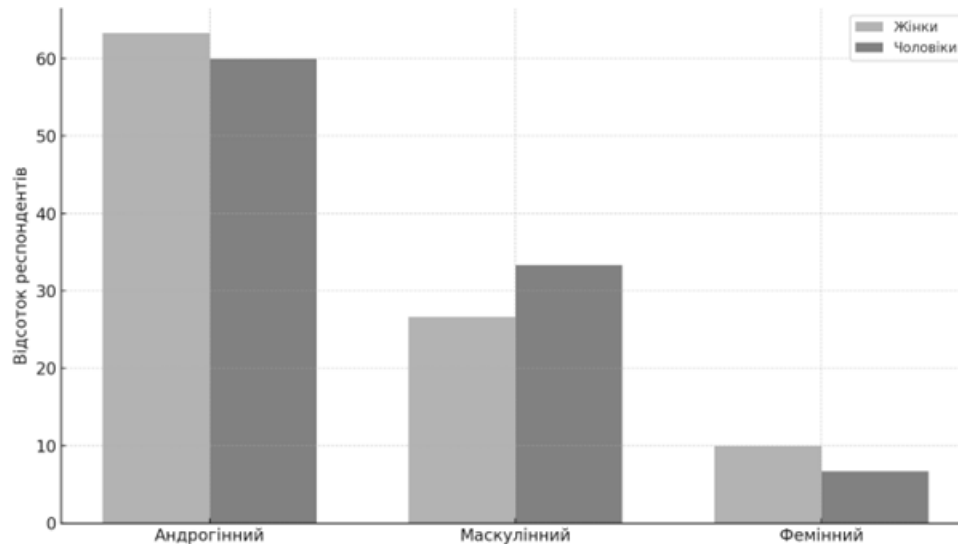
У ході дослідження встановлено, що андрогінний тип продемонстрували 62% учасників, 30% мали маскулінний тип, а 8% — фемінний. Серед жінок андрогінність виявлено у 63,33%, маскулінність — у 26,67%, а фемінність — у 10%. У чоловіків андрогінний тип зафіксовано у 60% випадків, маскулінний — у 33,33%, а фемінний — у 6,67%. Отже, незважаючи на переважання андрогінної ідентичності серед усіх респондентів, між жіночою та чоловічою групами спостерігаються суттєві відмінності у типах відхилень. Жінки частіше демонструють зміщення в бік маскулінності, що може бути наслідком зміни соціальних очікувань і активнішої участі у сферах, традиційно асоційованих із «чоловічими» якостями. Натомість чоловіки зберігають домінування маскуліного профілю, при цьому рівень фемінності серед них залишається

мінімальним. Це свідчить про те, що чоловіча ідентичність у досліджуваній вибірці є більш стабільною у межах традиційної норми, тоді як жінки демонструють більшу гнучкість у засвоєнні гендерних ролей.

Аналіз результатів за методикою С. Бем у розрізі статі дозволив виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності у структурі гендерної ідентичності чоловіків і жінок.

У жіночій групі андрогінний тип гендерної ідентичності виявлено у 63,33% респонденток, що свідчить про тенденцію до поєднання маскулінних і фемінних рис. Водночас 26,67% учасниць продемонстрували маскулінну ідентичність, що може свідчити про переоцінку традиційно "чоловічих" характеристик у жіночій самопрезентації. Частка жінок з фемінним типом склала 10%.

У чоловіків андрогінна ідентичність також була найпоширенішою — її виявили 60% учасників. Проте у них спостерігалася вища частка маскулінного типу (33,33%), а фемінний тип зустрічався рідше (6,67%), графічне зображення чого ми можемо побачити на рисунку 2.4.

Рис. 2.4. Розподіл типів гендерної ідентичності за методикою С. Бем, %

Порівняльний аналіз засвідчує, що андрогінний тип є домінантним у обох групах, проте у жінок фіксується більша готовність до засвоєння маскулінних характеристик, тоді як чоловіки залишаються ближчими до традиційних патернів, що проявляється у більшій частці маскулінного типу.

Також було проведено порівняння за індексом IS (індекс статевої ролі). У жінок середнє значення IS становить $-0,1432$, що відповідає андрогінному діапазону з легким зміщенням до фемінності. Натомість у чоловіків середній індекс IS $-0,3870$, що також вказує на андрогінність, проте з вираженішим фокусом на маскулінні риси.

З метою встановлення рівня гендерної упередженості серед респондентів було використано опитувальник гендерних установок «GENDER BIAS QUIZ» адаптований українськими вченими Т. О. Костіною та І. С. Булах. Результати проведеної методики наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Кількісний аналіз вираженості гендерних установок
серед респондентів**

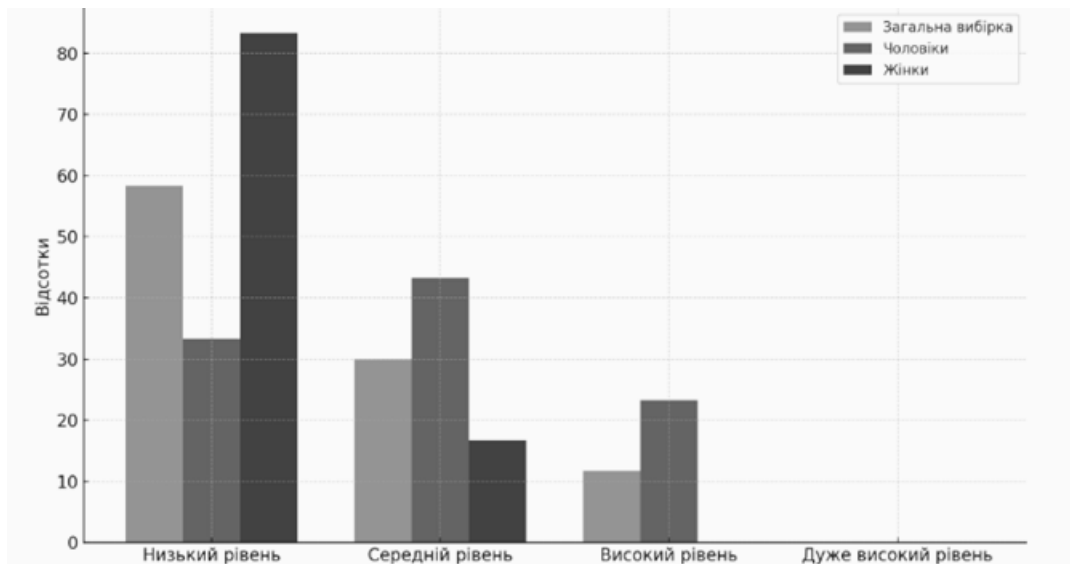
Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Ексц.	Асим.	Мо.	Дисп.
Рівень генд. упередженості	35,45	10,98	20	33,0	63	-0,11	0,81	26	120,46

У таблиці 2.3 середнє значення рівня гендерної упередженості становить 35,45 при медіані 33,0. Діапазон показників досить широкий – від 20 до 63, що вказує на наявність індивідуальних відмінностей у сприйнятті гендерних ролей серед респондентів. Модальне значення (26) є нижчим за середнє арифметичне, що свідчить про переважання у вибірці учасників з низьким рівнем упередженості.

Коефіцієнт асиметрії 0,81 вказує на помірну правосторонню асиметрію: у розподілі переважають нижчі показники, проте присутні і високі значення, які зміщують середнє вгору. Невеликий від'ємний ексцес ($-0,11$) свідчить про незначну сплюсненість розподілу, що означає меншу концентрацію значень навколо центру, ніж у нормальному розподілі.

Значення стандартного відхилення (10,98) та дисперсії (120,46) підтверджують варіативність відповідей і вказують на неоднорідність вибірки щодо рівня вираженості гендерних установок.

Графічне зображення розподілу рівня гендерної упередженості серед респондентів основної групи представлено графіком на рисунку 2.5.

Рис. 2.5. Розподіл рівня гендерної упередженості, %

На графіку видно, що у загальній вибірці переважає низький рівень гендерних упереджень — він спостерігається у 58,3% респондентів. Середній рівень демонструють 30% опитаних. Частка респондентів із високим рівнем складає 11,7%, а дуже високий рівень не зафіксовано зовсім (0%).

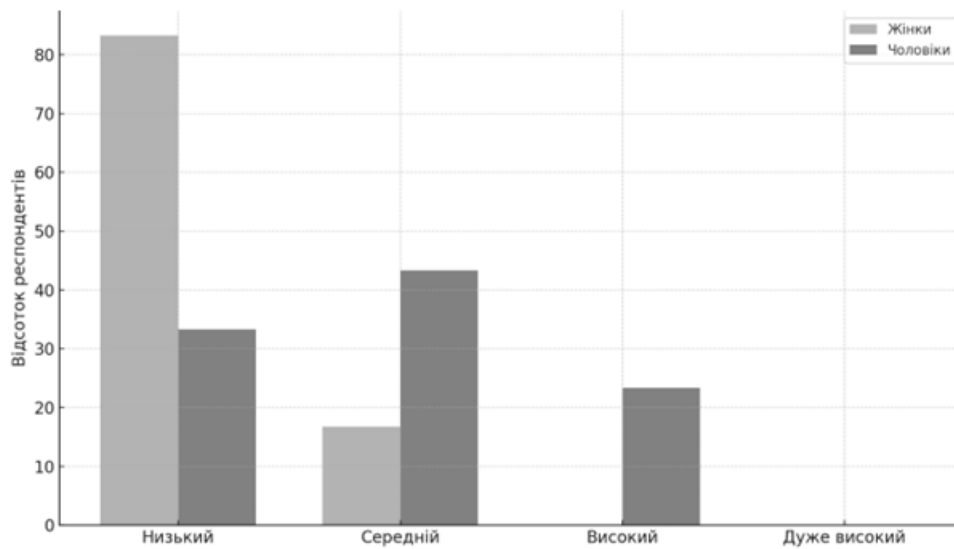
Порівняльний аналіз за статтю виявляє суттєві гендерні відмінності. Серед чоловіків найбільша частка демонструє середній рівень упереджень — 43,3%, тоді як низький рівень мають 33,3% чоловіків. Крім того, 23,3% чоловіків потрапили до категорії високого рівня упередженості, що є максимальним показником серед усіх підгруп. Дуже високий рівень не виявлено.

Жінки характеризуються домінуванням низького рівня гендерної упередженості — 83,3% опитаних жінок продемонстрували цей рівень. Середній рівень виявлено у 16,7% жінок. Жодна з учасниць не показала високого або дуже високого рівня гендерних упереджень (0% в обох категоріях), що свідчить про стабільно толерантне ставлення до гендерних питань у жіночій частині вибірки.

Аналіз результатів за «Опитувальником гендерних установок» у розрізі статі дозволив виявити виразні відмінності у ступені вираженості гендерних упереджень

У жіночій групі переважає низький рівень гендерної упередженості — цей показник продемонстрували 83,3% респонденток. Решта 16,7% виявили середній рівень. Жодна з учасниць не потрапила до категорій високої або дуже високої упередженості, що свідчить про високу гендерну толерантність та низьку схильність до стереотипних уявлень.

У чоловічій групі розподіл є більш розмитим: лише 33,3% респондентів виявили низький рівень упередженості, натомість 43,3% мали середній рівень, а ще 23,3% — високий. Це свідчить про наявність гендерних стереотипів у свідомості частини чоловіків, а також про менш виражену схильність до критичного переосмислення традиційних ролей (Рис 2.6).

Рис. 2.6. Розподіл рівня гендерної упередженості, %

Порівняльний аналіз демонструє, що жінки демонструють більш стійку позицію щодо гендерної рівності, тоді як чоловіки частіше проявляють амбівалентність або прихильність до традиційних уявлень. Цей контраст може бути зумовлений як особистісними, так і соціокультурними чинниками, зокрема — впливом нормативної маскулінності та меншою готовністю до переоцінки усталених ролей у чоловічому середовищі.

Для аналізу установок по відношенню до чоловіків і жінок з позиції амбівалентного сексизму було використано опитувальники оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків, розроблені П. Гліком і С. Фіск (в українській адаптації А. Ярошенко та Т. Семігіної).

Методика дозволила виявити як рівень доброзичливого, так і ворожого сексизму серед респондентів. Отримані результати представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Статистична характеристика показників амбівалентного сексизму

Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Ексц.	Асим.	Мо.	Дисп.
1	11.18	6.61	0	11	26	-0.39	0.24	10	43.68
2	13.93	5.8	2	14	26	-0.45	0.07	14	33.62
3	4.85	2.3	0	5	10	-0.17	-0.24	5	5.28
4	4.57	2.47	0	5	10	-0.57	0.19	6	6.11
5	4.52	3.05	0	5	10	-1.06	0.12	0	9.3
6	15.53	5.57	2	17	28	-0.12	-0.23	19	31
7	5.27	2.1	0	5	9	-0.26	-0.39	6	4.4
8	4.42	2.58	0	5	10	-0.62	0.05	5	6.65
9	5.85	2.08	1	6	10	-0.01	-0.22	6	4.33
10	12.4	5.61	2	12	26	-0.47	0.35	13	31.43
11	2.4	2.13	0	2	9	0.49	0.79	0	4.55
12	6.57	2.27	1	6	10	-0.39	-0.3	6	5.13
13	3.43	2.64	0	3	10	-0.88	0.33	0	6.96

Примітка: 1 – ворожий сексизм; 2 – доброзичливий сексизм; 3 – протекційний патерналізм; 4 – комплементарна гендерна диференціація; 5 – гетеросексуальна близькість; 6 – ворожість до чоловіків; 7 – образливий патерналізм; 8 – компенсаторна гендерна диференціація; 9 – гетеросексуальна ворожість; 10 – доброзичливість до чоловіків; 11 – матерналізм; 12 – комплементарна гендерна диференціація; 13 – гетеросексуальна близькість; Сер. – середнє; С. В. – стандартне відхилення; Мін. – мінімум; Мед. – медіана; Макс. – максимум; Ексц. – ексцес; Асим. – асиметрія; Мо. – мода; Дисп. – дисперсія.

У таблиці 2.4 наведено статистичні характеристики основних шкал і підшкал амбівалентного сексизму. Ворожий сексизм у досліджуваній вибірці має середнє значення 11,18, що при медіані 11 і моді 10 свідчить про помірний рівень вираженості. Дані розподілені з незначною правосторонньою асиметрією (0,24), а ексцес -0,39 підтверджує помірну плосковершинність.

Доброзичливий сексизм продемонстрував вище середнє значення (13,93). Найчастіше зустрічається значення 14, а медіана – також 14, що свідчить про більш симетричний розподіл. Помірна лівостороння асиметрія (-0,07) і ексцес -0,45 свідчать про тенденцію до розосередженості значень.

У протекційному патерналізмі середнє становить 4,85, що узгоджується з медіаною 5. Асиметрія -0,24 вказує на невелике зміщення розподілу в бік вищих значень. Значення ексцесу -0,17 підтверджує близькість до нормального розподілу.

Комплементарна гендерна диференціація у межах доброзичливого сексизму виявила середнє значення 4,57, медіану 5, а моду 6. Помірна позитивна асиметрія (0,19) свідчить про невелике переважання нижчих оцінок. Ексцес – 0,57 підтверджує більш пологий розподіл.

Гетеросексуальна близькість (щодо жінок) має середнє 4,52, але найчастіше зустрічається 0, що вказує на значну варіативність у ставленні. Асиметрія 0,12 та ексцес -1,06 підтверджують сильну плосковершинність і неоднорідність відповідей.

Серед ворожих установок щодо чоловіків найвищі значення має загальна шкала ворожості до чоловіків — 16,43. Медіана і мода збігаються (17), що свідчить про типову тяжіння до високих балів. Асиметрія -0,5 вказує на лівостороннє зміщення, а ексцес -0,44 – на сплющений розподіл.

У шкалі образливого патерналізму середнє значення склало 5,43, при цьому і медіана, і мода дорівнюють 6. Незначна асиметрія -0,13 та ексцес -0,73 свідчать про розосередженість відповідей.

Компенсаторна гендерна диференціація відзначається середнім значенням 4,5, при моді 3 та позитивній асиметрії 0,31, що демонструє незначну перевагу нижчих оцінок. Плосковершинність підтверджується ексцесом -0,43.

Найвищий показник серед підшкал ворожості має гетеросексуальна ворожість (6,43). Асиметрія -0,24 і ексцес -0,82 вказують на сильну плосковершинність розподілу при переважанні вищих значень.

Матерналізм, як окрема шкала, має нижчі показники (3,20) при моді 0, що разом з асиметрією 1,33 і ексцесом 1,53 вказує на гостровершинність та зміщення в бік низьких значень.

Комплементарна диференціація (щодо чоловіків) також демонструє високі значення (6,10) при помірній лівосторонній асиметрії (-0,39) і розосередженості значень (ексцес -0,47).

Гетеросексуальна близькість (щодо чоловіків) має середнє 3,07, при моді 5 та медіані 3,5, що свідчить про контрастність у ставленні. Асиметрія 0,76 і ексцес 0,56 вказують на наявність двох полюсів у відповідях: респонденти або повністю поділяють цю установку, або повністю її заперечують.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати про амбівалентний характер гендерних установок у респондентів: у відповідях простежується одночасна присутність як доброзичливих, так і ворожих настанов щодо представників обох статей. Це вказує на багатшаровість та суперечливість уявлень про гендерні ролі, притаманних молоді.

Особливо помітним є нерівномірний розподіл ставлень до жінок і чоловіків. Зокрема, ворожість до чоловіків (16,43) переважає над ворожим сексизмом щодо жінок (11,18), що свідчить про більшу готовність учасників приписувати негативні риси чоловікам. Водночас, доброзичливість до жінок (13,93) також виявилась вищою, ніж аналогічна установка щодо чоловіків, що опосередковано підтримує стереотипізоване і поблажливе ставлення до жіночої статі.

Серед усіх підшкал найвищі показники мають саме ті, які пов'язані з комплементарною гендерною диференціацією (6,43) та гетеросексуальною ворожістю (6,43), що вказує на усталену тенденцію приписувати чоловікам і жінкам відмінні, нерівноцінні функції. Показник гетеросексуальної близькості щодо жінок (4,52) та щодо чоловіків (3,07) значно нижчі, що може свідчити про напруженість у сприйнятті гетеросексуальних взаємодій та домінування ролей, побудованих не на партнерстві, а на контролі або дистанції.

Значна частина шкал характеризується від'ємними значеннями ексцесу, що є ознакою розпорошеності відповідей — тобто у вибірці не домінують жорстко виражені установки, а спостерігається широка амплітуда індивідуальних варіацій. Це підтверджує неоднорідність позицій щодо гендерних тем серед опитаних.

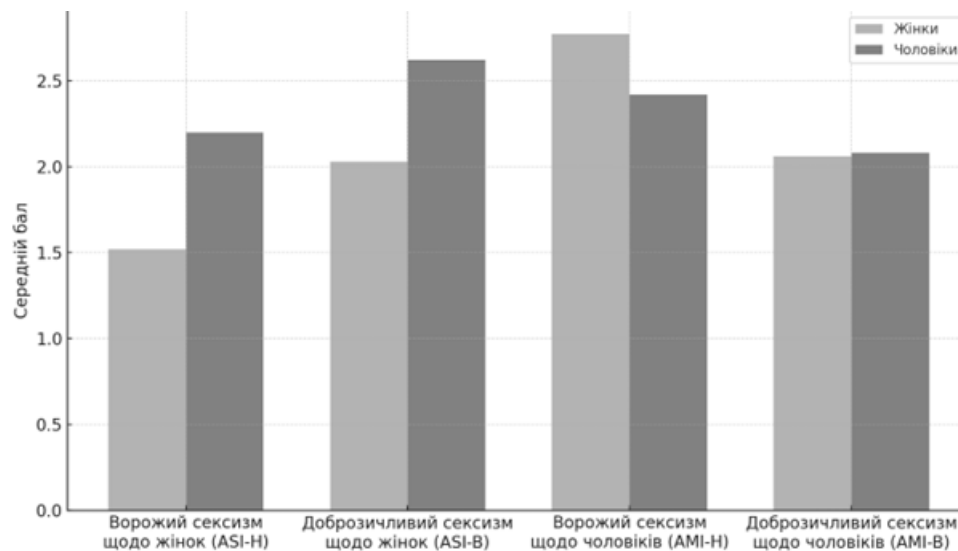
Патерналістичні установки також мають свої відмінності: образливий патерналізм (5,43) помітно переважає над матерналістичними установками (3,20), що може свідчити про схильність респондентів частіше помічати владарюючу, а не турботливу роль чоловіків у міжстатевих стосунках.

Загалом, результати засвідчують високу складність і внутрішню суперечність гендерних уявлень, що відображається як у змісті самих установок, так і в особливостях їх розподілу в межах досліджуваної вибірки.

Результати за опитувальниками П. Гліка і С. Фіск дозволили виявити відмінності у ставленні до жінок і чоловіків з позицій ворожого та доброзичливого сексизму, що простежуються залежно від статі респондента.

У жіночій групі середнє значення ворожого сексизму щодо жінок (ASI-N) становить 1,52, тоді як серед чоловіків — 2,20. Це вказує на вищий рівень стереотипних негативних уявлень про жінок у чоловічій групі. Аналогічна тенденція спостерігається і щодо доброзичливого сексизму (ASI-B) — 2,03 у жінок проти 2,62 у чоловіків. Це може свідчити про прихильність частини чоловіків до патерналістських, але не менш стереотипних уявлень про роль жінки.

У ставленні до чоловіків жінки продемонстрували вищі показники ворожого сексизму (AMI-N) — 2,77 проти 2,42 у чоловіків. Тобто чоловіки частіше відчуються як носії соціальних привілеїв, що супроводжується критичнішим поглядом з боку жінок. Доброзичливий сексизм щодо чоловіків (AMI-B) практично не відрізнявся: 2,06 у жінок та 2,08 у чоловіків.

Рис. 2.7. Рівні доброзичливого та ворожого сексизму щодо жінок і чоловіків у чоловічій та жіночій групах (середні значення).

З цього можна зробити висновок, що чоловіки частіше схильні до обох форм сексизму щодо жінок, тоді як жінки демонструють амбівалентне ставлення до чоловіків, переважно з критичним нахилом. Такі результати можуть бути пов'язані з пережитим досвідом дискримінації або зростаючою соціальною чутливістю до гендерної нерівності.

Таким чином, результати дослідження демонструють значний гендерний дисбаланс у сприйнятті успішності, де чоловіки згадуються значно частіше за жінок, особливо у сферах лідерства та впливу. Водночас андрогінний тип гендерної ідентичності є домінантним серед обох статей, що свідчить про поступове розширення уявлень про маскулінність і фемінність.

Рівень сексизму також має виражені гендерні відмінності: чоловіки частіше демонструють як ворожий, так і доброзичливий сексизм щодо жінок, тоді як жінки проявляють більше критичності до чоловіків. Гендерна ідентичність визначає сприйняття соціальних ролей, впливає на рівень гендерних стереотипів і корелює з вираженістю амбівалентного сексизму.

Загалом, результати підкреслюють вплив гендерних стереотипів на соціальне сприйняття, що вказує на необхідність подальших освітніх заходів і дискусій щодо рівноправності.

Висновки до II розділу

У другому розділу було реалізовано комплексне емпіричне дослідження, що включало три ключові етапи: підготовчий (теоретичний аналіз та вибір методик); основний (емпіричний збір даних); аналітико-інтерпретаційний (статистична обробка та аналіз результатів).

У дослідженні було використано анкету та психодіагностичні методики: Дані збиралися онлайн за допомогою сервісу Google Forms. До вибірки увійшли 60 учасників — по 30 представників жіночої та чоловічої статі.

За результатами анкетування виявлено гендерний дисбаланс у сприйнятті успішності. Найменший гендерний дисбаланс зафіксовано у категорії спортсменів/спортсменок (17 згадок чоловіків проти 8 жінок, 32% — жінки) та співаків/співачок (11 згадок чоловіків проти 7 жінок, 39% — жінки) мають найменшу різницю у згадках, що вказує на відносно вищу видимість жінок у цих сферах. Але загальна тенденція демонструє, що з 165 згадок 75% (124) припадають на чоловіків, 25% (41) — на жінок, що свідчить про значний гендерний дисбаланс у сприйнятті успішності. Сфери з найнижчою представленістю жінок: жінки не згадуються в категорії осіб, які змінили світ, і мають лише одну згадку серед режисерів/режисерок, що може відображати стереотипи щодо лідерства та впливу. Сфери з відносно вищою представленістю жінок: спорт і музика демонструють дещо більшу гендерну рівність, але згадки жінок усе ще значно поступаються згадкам чоловіків.

Результати анкети підтверджують тенденцію до маскулінізованого сприйняття соціального успіху, особливо серед чоловіків. Жінки виявляють більшу відкритість до визнання досягнень осіб обох статей, тоді як чоловіки здебільшого згадують винятково чоловіків. Найбільш поляризованим виявилось уявлення про історичних постатей: серед чоловіків жінки не були згадані.

Дослідження гендерної ідентичності показало, що андрогінний тип домінує серед респондентів обох статей (60% у чоловіків), що свідчить про зрушення у сприйнятті маскулінності та фемінності, сприяючи гнучкості у

самопрезентації та соціальних ролях. У жіночої групі визначено значну частку маскулінної ідентичності (26,67%), що вказує на переоцінку традиційно “чоловічих” рис (лідерство, самостійність). Низька частка фемінної ідентичності (10%) відображає відхід від традиційних уявлень про жіночність. У чоловічої групі зафіксована висока частка маскулінної ідентичності (33,33%), що підкреслює збереження традиційних уявлень про мужність, але поширення андрогінного типу вказує на часткове прийняття фемінних рис.

За опитувальником гендерних установок встановлено що у чоловічої групі виражена гендерна упередженість, що може бути наслідком глибоко вкорінених соціокультурних норм. Чоловіки менш схильні приймати зміни, що руйнують традиційні гендерні ролі. Високий рівень ворожого (ASI-H) і доброзичливого сексизму (ASI-B) вказує на негативні та патерналістські уявлення про жінок. У жіночої групі вищий рівень толерантності та готовність до переосмислення гендерних ролей. З нашої точки зору, високий рівень ворожого сексизму щодо чоловіків (AMI-H) може бути реакцією на відчуття системної нерівності. Показники доброзичливого сексизму щодо чоловіків (AMI-B) майже однакові в обох групах, що вказує на усталені стереотипні уявлення про чоловіків.

Загалом результати дослідження свідчать про асиметричність гендерних установок у чоловіків і жінок. Дані вказують на стійкий гендерний дисбаланс у сприйнятті успішності, особливо в сферах історичного впливу та режисури, що відображає як реальну історичну представленість, так і вплив стереотипів. Поширення андрогінної ідентичності свідчить про поступову зміну уявлень про гендерні ролі, сприяючи більшій варіативності в соціальній поведінці.

У жіночої групі більш виражена тенденція до гнучкого поєднання традиційних і нових ролей, тоді як у чоловіків зберігається схильність до стереотипного мислення, особливо у сфері уявлень про соціальне лідерство та успіх. Ці висновки підкреслюють неоднорідність сучасних гендерних уявлень і необхідність подальшого вивчення динаміки гендерної соціалізації у молодіжному середовищі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило всебічно проаналізувати зміст сучасних гендерних уявлень і стереотипів за ознакою статі та простежити динаміку їх змін у сучасному українському соціокультурному контексті. Завдяки інтеграції теоретичного аналізу з емпіричним дослідженням було досягнуто поставленої мети – визначити специфіку сучасних гендерних уявлень серед представників різної статі та виявити тенденції їх трансформації.

Вирішуючи перше завдання дослідження, були розглянуті теоретико-методологічні основи гендерних стереотипів та уявлень. Встановлено, що гендерні стереотипи можуть бути дескриптивними, які описують очікувані характеристики та поведінку чоловіків і жінок, та прескриптивними, що встановлюють нормативні приписи щодо гендерних ролей. Виявлено, що ці стереотипи мають значний вплив на поведінку, самосприйняття та міжособистісні стосунки індивідів. Проаналізовано основні психологічні механізми, які забезпечують формування та підтримку гендерних стереотипів, включаючи когнітивні схеми, соціальні ролі та перформативність. Також було зазначено, що гендерні уявлення є культурно зумовленими і зазнають змін під впливом глобалізації, медіа, освітніх систем і міжнародних організацій. Підкреслено, що зростання гнучкості гендерних уявлень позитивно впливає на психологічне благополуччя, самоприйняття та якість міжособистісних відносин.

Вирішуючи друге завдання дослідження, було виявлено гендерну ідентичність, рівень гендерних стереотипів та вираженість амбівалентного сексизму серед чоловічої та жіночої груп. В результаті проведеного аналізу з'ясовано, що переважним типом гендерної ідентичності в обох групах є андрогінний, який характеризується поєднанням як традиційно маскулінних, так і фемінних рис особистості. У жіночій групі помічена чітка тенденція до інтеграції маскулінних характеристик, що відображає сучасні зміни соціальних очікувань і активну участь жінок у сферах, які раніше вважалися суто чоловічими. Чоловіки, навпаки, демонструють вищу стійкість до традиційних

маскулінних моделей поведінки, менше схильні до інтеграції фемінних рис, що вказує на збереження ними традиційних патріархальних ролей.

При оцінці рівня гендерних стереотипів було встановлено, що чоловіки мають вираженішу схильність до проявів як доброзичливого, так і ворожого сексизму стосовно жінок. Це відображає патерналістські установки і контрольні тенденції, які є типовими для традиційної гендерної культури. Водночас жіноча група демонструє вираженішу критичність, зокрема високий рівень ворожого сексизму щодо чоловіків, що свідчить про існування конфліктних і неоднозначних аспектів у міжгендерних взаєминах.

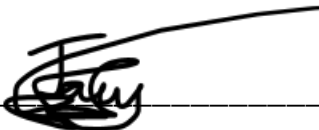
Вирішуючи третє завдання дослідження, було детально проаналізовано зміст гендерних уявлень та стереотипів за ознакою статі. Аналіз отриманих даних показав, що у чоловічої групи переважають традиційні, патріархальні уявлення щодо гендерних ролей. Чоловіки частіше орієнтуються на домінування, контроль та підкреслюють перевагу маскулінних рис, особливо в контексті соціального успіху. Вони в більшості випадків асоціюють успішність і суспільне визнання саме з чоловічими фігурами, навіть у тих сферах, де жінки мають значні досягнення.

Натомість жіноча група продемонструвала більш відкриті, гнучкі та інтегративні уявлення щодо гендерних ролей. Жінки частіше визнають та підтримують успіх представників обох статей, демонструючи рівнішу оцінку досягнень і менш виражені стереотипи. Вони проявили більшу готовність до переосмислення традиційних моделей поведінки, охоче поєднуючи маскулінні та фемінні якості у власних уявленнях про гендерні ролі. Це свідчить про поступове формування нових, більш гнучких гендерних норм серед жінок.

Окрім цього, аналіз продемонстрував тенденцію до значної диференціації гендерних уявлень в аспекті патерналістських і гетеросексуальних установок, що характеризуються вираженим контролем та традиційним розподілом ролей, на противагу партнерським взаємодіям. Відзначено також значну варіативність поглядів серед молоді, що свідчить про складність і неоднозначність сучасних гендерних уявлень і підкреслює актуальність подальших досліджень

у цій сфері для більш глибокого розуміння механізмів їх формування та можливих шляхів трансформації.

Помітною є тенденція до гендерної диференціації, зокрема у патерналістичних і гетеросексуальних установках, де домінує контроль і розподіл ролей, а не партнерські взаємодії. Значна варіативність відповідей підкреслює неоднорідність поглядів серед молоді, що свідчить про складність та суперечливість уявлень про гендерні ролі. Це підтверджує необхідність подальших досліджень для глибшого розуміння процесів формування гендерних стереотипів і можливих шляхів їх корекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аспекти гендерної соціалізації особистості. Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ). URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/aspekti-gendernoi-sotsializatsii-osobistosti>.
2. Гендерні ролі і стереотипи. Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gendernye_rol_i_stereotipy.html?fbclid=IwAR09wLRKXxrICpbV4a-cw3nNOPI6C5SJ33IrqccuO9N5fjQgcMZ7tTST2MM.
3. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності: лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 20 с.
4. Коваль Г.Ш. Трансформація психологічних характеристик чоловічої маскулінності у кіберпросторі. Психологічні науки: проблеми і здобутки. 2024. 2(34). С. 120-132.
5. Костіна Т. О., Булах І. С. Результати адаптації методики «Gender Bias Quiz» українською мовою. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія. 2021. (13). С. 89–94.
6. Коханова О. П. Гендерні стереотипи: сутність, види та вплив на самореалізацію жінок різного віку. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/374814259_Genderni_stereotipi_sutnist_vidi_ta_vpliv_na_samorealizaciju_zinok_riznogo_viku.
7. Кісь О. Українські жінки в горнілі модернізації. Харків : Видавництво КСД, 2017. 304 с.
8. Кременчуцька М.К., Коваль Г.Ш., Сисенко І.С. Гендерні особливості маніпулятивної поведінки: теоретичний та емпіричний аналіз. Вісник Одеського національного університету. Серія Психологія. 2023. 28(1). С. 47-58.

9. Кременчуцька М.К., Сисенко І.С., Гончаренко Н. Л. Sexual Satisfaction as a Factor of Psychological Well-Being. Психологічний журнал. 2022. №4. С. 89–98.
10. Марценюк Тамара Олегівна. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ : Основи, 2017.
11. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
12. Пасічник О. В. Особливості репрезентації гендерних стереотипів у змісті підручників для початкової школи. Рідна школа. 2012. (12). С. 21–25.
13. Словська І. Є. Проблематика гендерної дискримінації в Україні: законодавчі новації й нові виклики. Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. (69). С. 79–85.
14. UN Women в Україні. Відстоювання гендерної рівності в умовах війни в Україні: оновлені дані про роботу UN Women у 2023 році. Київ : ООН Жінки в Україні, 2023. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/digital-library/publications/2024/04/vidstoyuvannya-hendernoyi-rivnosti-v-umovakh-viyny-v-ukrayini-onovleni-dani-pro-robotu-oon-zhinky-u-2023-rotsi>.
15. Хофстеде Г. Наслідки культури: Порівняння цінностей, поведінки, інституцій і організацій у різних країнах. 2-е вид. Таузенд Окс : Sage Publications, 2001.
16. Цепкало Т. О. Гендерні стереотипи в українському медіапросторі // Scientific Research in the Modern World: Proceedings of IV International Scientific and Practical Conference. 2023. С. 393–394.
17. Ярошенко А., Семигіна Т. Апробація україномовних версій опитувальників для вивчення гендерних упереджень // Social Work and Education. 2023. Т. 10, № 2. С. 195–210. DOI: 10.25128/2520-6230.23.2.4.
18. Шевченко Н. В. Гендерна ідентичність та гендерна соціалізація особистості підлітків. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Психологія. 2017. (37). С. 16–20.

19. Info Sapiens, ГО «Інсайт». Гендерні стереотипи та ролі очима молоді: до і після початку повномасштабної російської агресії. Київ : ГО «Інсайт», 2022. URL: https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf.
20. Bem S.L. The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1974. 42(2). P. 155–162.
21. Bem S.L. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*. 1981. 88(4). P. 354–364.
22. Blackstock J. Unraveling Tim Leary’s Groundbreaking Personality Typology System. Taproot. Therapy. URL: <https://gettherapybirmingham.com/unraveling-tim-learys-groundbreaking-personality-typology-system/>.
23. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, 1990.
24. Connell R., Pearse R. *Gender in World Perspective*. 3rd ed. Cambridge : Polity Press, 2015.
25. Eagly A.H. *Sex Differences in Social Behavior: A Social-role Interpretation*. Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1987.
26. European Commission. *Gender Equality Strategy 2020–2025*. Brussels : European Union, 2020.
27. European Institute for Gender Equality (EIGE). *Youth and Gender Equality in the EU: A Comparative Report*. Vilnius : EIGE, 2022. URL: <https://eige.europa.eu/publications/youth-and-gender-equality-eu>.
28. Financial Times. *UK Gender Gap in Maths Jobs Persists Despite Education Gains*. London : FT Group, 2024.
29. Glick P., Fiske S.T. The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996. 70(3). P. 491–512.

30. Heilman M. E. Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder. *Journal of Social Issues*. 2001. 57(4). P. 657–674.
31. House R.J., Hanges P.J., Javidan M., Dorfman P.W., Gupta V. (Eds.). *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*. Thousand Oaks, CA : Sage Publications, 2004.
32. Inglehart R., Norris P. *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
33. Kuhar R., Paternotte D. (Eds.). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. London : Rowman & Littlefield International, 2017.
34. Mohanty C.T. *Feminism Without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham : Duke University Press, 2003.
35. Money J. Hermaphroditism, gender and precocity in hyperadrenocorticism: psychologic findings. *Bulletin of the Johns Hopkins Hospital*. 1955. 96. P. 253–264.
36. UN Women. *Progress of the World's Women 2021: The Time is Now*. New York : United Nations, 2021.
37. Williams J.E., Best D.L. *Measuring Sex Stereotypes: A Multination Study*. Newbury Park, CA : Sage Publications, 1990.
38. Witt, S. D. (1997). Parental Influence on Children's Socialization to Gender Roles. *Adolescence*, 32(126), 253–259.
39. World Economic Forum. *Global Gender Gap Report 2023*. Geneva : WEF, 2023. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023>.
40. World Values Survey Association. *World Values Survey: Wave 7 (2017–2022) Official Aggregate v5.0*. Madrid, Spain & Vienna, Austria : JD Systems Institute & WVSA Secretariat, 2023. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/>.